

—Людзьмі звацца!

Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

12

ЛІПЕНЯ

1991 г.

№ 28 (3594)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ХОЦЬ У РЫНКУ І СВАЕ ЗАКОНЫ...

Гутарка з намеснікам міністра культуры Беларусі Уладзімірам РЫЛАТКАМ.

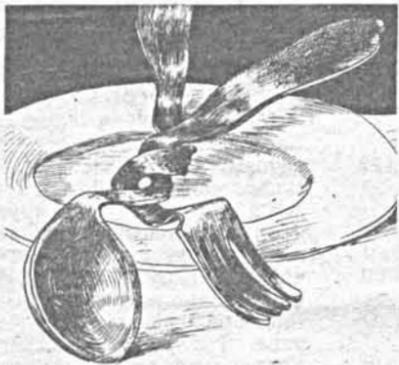
СТАРОНКІ 5, 12.

СТАВІМ ПРАБЛЕМУ, ТВОРЫМ ПРАБЛЕМУ?..

Беларускі фальклорны тэатр — якім яму быць і ці быць яму.

СТАРОНКІ 10—11.

«ВОЖЫКУ» — 50

Юбіляр —

госць «ЛіМа».

СТАРОНКА 13.

«МУРАЎЕЎШЧЫНА» І «МУРАЎЕЎЦЫ»

«Вызначальная дамінанта палітыкі царызму — знішчыць любыя нацыянальныя традыцыі. І калі палітычныя варункі былі спрыяльнымі, дык на першы план выходзіла грубая сіла. Але, як вядома, гвалтаўнік заўсёды шукае апраўданне сваіх дзеянняў, таму адначасова з гвалтам разгортваецца ідэалагічная кампанія з мэтай давесці справядлівасць рэпрэсій. Вось такая палітыка і ёсць класічная «мураўеўшчына». Няшчасце нашага народа ў тым, што найбольш актыўна і ўпарта праводзілася яна менавіта ў Беларусі».

СТАРОНКІ 14—15.

ШУКАЦЬ СВОЙ ШЛЯХ

«Беларуская і ўкраінская грэка-каталіцкія цэрквы належаць розным плыням — беларуская заходняй, а ўкраінская ўсходняй, што абумоўліваецца гісторыяй народаў, іхнімі хрысціянскімі сувязямі. Таму кананічныя стасункі з Украінскай Кіева-Галіцкай уніяцкай мітраполіяй ставяць пад пытанне адраджэнне менавіта беларускага грэка-каталіцкага абраду».

СТАРОНКІ 14—15.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ:
МУЗЕЮ ТАРАШКЕВІЧА
БЫЦЬ У РАДАШКОВІЧАХ

СТАРОНКА 16.

Ліпень, чарніцы...

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

На мінулым тыдні стыхія нарабіла нямаюча бед на еўрапейскай тэрыторыі краіны. Успомнім хоць бы катастрафічную паводку ў Малдове.

І жыхары некаторых раёнаў Беларусі адчулі на сабе «капрызы» прыроды. Лівень з градам затаніў тысячы дамоў і сотні гектараў сельгасугоддзяў у Жыткіавічах. Навальнічныя шквалы разбурылі некалькі будынкаў на Чэрыкаўшчыне і Мёршчыне. Паведамлены аб прыродных з'явах гучаць куды больш драматычна, чым інфармацыя аб грамадска-палітычным жыцці рэспублікі. Ды і падзей тут апошнім часам як быццам небагата. Але некаторыя факты, на першы погляд, не вельмі прыкметныя, падказваюць: трэба аглядацца. Не выключана, што будзе аб'яўлена штармавое папярэджанне...

4 ЛІПЕНЯ

на Беларускае пабывала дэлегацыя бізнесменаў з ФРГ. Абмяркоўваліся перспектывы стварэння ў рэспубліцы сумеснага прадпрыемства, якое будзе выпускаць легкавыя аўтамабілі.

5 ЛІПЕНЯ

завяршыўся візіт на Беларусь дэлегацыі з рэспублікі Куба на чале з міністрам знешняга гандлю Р. Кабрэсам. Міністра прыняў Старшыня СМ БССР В. Кебіч. Размова ішла аб новых формах супрацоўніцтва ва ўмовах самастойнасці рэспублік, у прыватнасці, развіцці кааперацыі і бартэрнага гандлю.

6 ЛІПЕНЯ

у ЦК КПБ адбылася нарада ініцыятараў рэгістрацыі Кампартыі Беларусі, на якой выступіў першы сакратар рэспубліканскай партарганізацыі А. Малафееў. Пасля нарады ініцыятары наведалі Дом-музей і з'езду РСДРП.

7 ЛІПЕНЯ

у Мінску завяршылася выязное пасяджэнне міжнароднай інтэлектуальнай грамадска-палітычнай арганізацыі Славянскі Сабор, для ўдзелу ў якой з'ехаліся з усёга Саюза і з Польшчы прадстаўнікі 96 патрыятычных арганізацый. У рабоце Думы Славянскага Сабора, для якой гасцінна расчыніў дзверы Грамадска-палітычны цэнтр (былі Цэнтр палітасветы), прыняў удзел сустрэчы Сабора, старшыня Польскай нацыянальнай партыі Б. Цыякоўскі.

8 ЛІПЕНЯ

кіраўнікі 9 саюзных рэспублік сустрэліся ў Нова-Агарове з Прэзідантам СССР М. Гарбачовым і прэм'ер-міністрам В. Паўлавым, каб выпрацаваць агульны падыход да праблем, якія Прэзідэнт будзе ўзімаць на сустрэчы ў Лондане з лідэрамі 7 найбольш развітых краін Захаду. У выніку дыскусіі галоўныя пазіцыі па гэтым пытанні былі ўзгоднены. У дыскусіі прымаў удзел Старшыня Вярхоўнага Савета БССР М. Дземянчы.

9 ЛІПЕНЯ

у Вярхоўным Саваце Беларусі адбылася сустрэча кіраўнікоў парламента і членаў беларускага ўрада з амерыканскімі прадпрыемствамі і палітолагамі, якія прыехалі ў Мінск на 19-ю сустрэчу моладзі ў рамках саваца-амерыканскага дыялога «За мір і бліскену». Першая канферэнцыя саваца-амерыканскай моладзі адбылася таксама ў Мінску, 19 гадоў назад. У праграме сёлетняй канферэнцыі — сумесныя заняткі і дыскусіі ў Інстытуце паліталогіі, сустрэчы з кіраўніцтвам партый і грамадскіх арганізацый рэспублікі.

10 ЛІПЕНЯ

перад пачаткам 5-га, нечарговага, з'езду народных дэпутатаў РСФСР, у Крамлі быў урачыста прыведзены да прысягі першы Прэзідэнт Расійскай Федэрацыі Б. Ельцын. Яго віталі патрыярх Маскоўскі і ўсяе Русі Аляксій II і Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў.

Фактаў больш чым дастаткова

Яшчэ раз пра Курапаты

«ЛіМ» ужо даваў ацэнку публікацыям газеты «Мы і время», у якіх робіцца спроба даказаць, нібыта ва ўрочышчы Курапаты пад Мінскам масавыя расстрэлы праводзіліся не НКУС у 30-я гады, а гітлераўцамі ў час вайны. Вясці спрэчкі вакол гэтай «сенсацыі» з выданнем, якое выходзіць пад дэвізам: «Сторонники коммунистического пути, объединяйтесь!», няма патрэбы. Аднак у № 6 (11) «Мы і время» надрукавана заява «общественной Комиссии по расследованию преступлений, совершенных в лесном массиве близ деревень Цна-Йодково — Зеленый Луг, ныне известном под названием «Курапаты», якая накіравана на Імя Генеральнага пракурора СССР. І гэта змусіла нас задаць некалькі пытанняў пракурору Беларускай ССР — Георгію Сцяпанавічу ТАРНАУСКАМУ. (Г. Тарнаўскі, разам з В. Собалевым і Я. Гарэлікам, з'яўляецца аўтарам вядомай кнігі «Курапаты: следства працагваецца»).

Наш карэспандэнт Віталь Тарас звязваўся з пракурорам рэспублікі.

— Георгій Сцяпанавіч! Ці звярталіся аўтары заявы ў рэспубліканскую пракуратуру з просьбай правярыць факты, што прыводзяцца ў «МіВ»?

— Асабіста да мяне ніхто з такімі просьбамі не звяртаўся. Пра існаванне гэтай заявы я

толькі што даведаўся ад вас. Але з ранейшымі публікацыямі «Мы і время» на тэму Курапатаў, зразумела, знаёмы... Ведаецца, ёсць жа звычайная зтыка: перш чым ставіць пад сумненні вынікі следства, трэ-

ба сустрэцца з тымі, хто яго праводзіў, выслухаць іх для пачатку. Дарэчы, пракуратура рэспублікі і я асабіста адкрыты да супрацоўніцтва з журналістамі ўсіх выданняў. Аднак «Мы і время», відаць, замест супрацоўніцтва выбрала іншы шлях...

— У заяве «грамадскай камісіі» напісана літаральна наступнае: «следователи Я. Боролиш, С. Ковриго, Н. Ничипоренко, А. Абадовский под руководством начальника следственной части В. Соболева предварительное следствие провели на крайне низком уровне и не смогли установить истины по делу...» Ваша ацэнка?

— Адназначная. Следства праведзена на высокім прафесійным узроўні. І гэта не

толькі мае меркаванне як пракурора. Ёсць жа яшчэ — нагадаю — заключэнне афіцыйнай урадавай камісіі. У яе ўваходзіў, у прыватнасці, старшыня Камітэта дзяржбяспекі БССР Э. Шыркоўскі (у той час ён быў намеснікам старшыні). Зазначу, што ў ходзе следства шырока выкарыстоўваліся архіўныя матэрыялы — у тым ліку КДБ. Захавалася шмат следчых спраў 30-х гадоў, на падставе якіх штампаваліся смяротныя прысуды «ворагам народа». Сабраных фактаў, паказанняў жывых сведкаў, здыбытых рэчавых доказаў больш чым дастаткова, каб цвёрда сцвярджаць: масавыя расстрэлы ў Курапатах праводзіліся органамі НКУС.

І апошняе. Ніякага націску на пракуратуру ніхто не аказаў. Адкрыць крывіную справу па факту злачынстваў было маім грамадзянскім і чалавечым абавязкам.

АНДРЭЙ МРЫЙ, САМСОН САМАСУЙ І ІНШЫЯ...

Яно вядома: пачатак ліпеня — не лепшая пара для розных пасяджэнняў і вечароў, але ўсё ж чакалася, што зала Дома літаратара ў мінулы пятніцу будзе не такая пустая. Падзея тут адбылася неардынарная: прэм'ера фільма па вядомых «Запісках Самсона Самасуя» (рэжысёр — У. Арлоў, аў-

тар сцэнарыя — У. Халін). З часу вяртання рамана да сучаснага чытача прайшло і няшмат часу («Запіскі...», як ведае дасведчаны чытач, былі апублікаваны ў першых двух нумарах часопіса «Польмя» за 1988 год). Тым не менш можна паўна сказаць: без аўтара рамана Андрэя Мрыя не-

магчыма ва ўсёй паўнаце ўявіць беларускую літаратуру дваццатых гадоў. А ў дадатак і «Польмем», і «Малодосцю» вернуты і іншыя творы пісьменніка, у тым ліку ягоная публіцыстыка; нямаюча расказана пра трагічны лёс А. Мрыя і гэтак жа трагічны лёс яго роднага брата, таксама літаратара Васіля Шашалевіча (найперш дзякуючы С. Грахоўскаму). І вось яшчэ адно ўваходжанне ў свет персанажаў, якія сталі па сутнасці самім увасабленнем адміністрацыйна-камандаўнай сістэмы, — прэм'ера фільма.

На прэм'еры прысутнічалі дзеці пісьменніка. Старэйшая дачка А. Мрыя Аксана Андрэўна Рухіна, настаўніца па прафесіі, пенсіянерка. Другая дачка — Наталля Андрэўна Прушынская — доктар філалагічных навук, спецыялізуецца па фінскай і нарвежскай літаратуры, працуе ў Акадэміі навук Карэліі. Пакручасты лёс у сына А. Мрыя Артура Андрэвіча, які па сённяшні дзень носіць пашпарт з прозвішчам Зыкаў. Справа ў тым, што пасля арышту бацькі

яго ўсынавіў матчын брат. Да вайны хлопец жыў у Гомелі, пасля вайны скончыў Ленінградскі электрамеханічны інстытут. Прышоў на прэм'еру і сын Васіля Шашалевіча Генадзь.

Колькі слоў пра творчасць А. Мрыя і фільм па яго творы перад прэм'ерай казалі намеснік старшыні Рады СП Беларусі У. Паўлаў, рэжысёр У. Арлоў, галоўны рэдактар часопіса «Польмя» С. Законнікаў.

Пасля пачаўся прагляд. На жаль, не абшлось без няўвязак, якія заўсёды сапсуюць свята. Чамусьці паказ фільма пачаўся з другой часткі (карыстаючыся тэрміналогіяй самога А. Мрыя, — з «другога скрутка»). Што тычыцца самога фільма, дык... Пасля яго паказу па тэлеэкране ў друку, вядома ж, з'явіцца рэжэнзі, прытым, думаецца, будучы яны не адназначныя, бо ў фільме ёсць А. Мрый, ёсць Самсон Самасуй, а ёсць і тое, што прыцягнута з самымі «лепшымі» намерамі. Скажам, адзін з персанажаў гэтак задумлена чытае... «Політычэскі сабеседнік». Міжволі падумалася: а што атрымаецца, напрыклад, з Львом Талстым, калі за чарговым экранізацыю, напрыклад, «Анны Карэнінай» возьмецца рэжысёр, якому не падабаецца часопіс «Наш сучасны» ці «Огонёк»?

Сумна...

А. М.

Дырэктар Дома літаратара Віктар Лужкоўскі і галоўны рэдактар часопіса «Польмя» Сяргей Законнікаў з дачкамі Андрэя Мрыя.

Фота А. КАЛЯДЫ.

Невінаватыя мы, ён сам да нас прыйшоў

Як «ЛіМ» спрабаваў спакусіць прававернага камуніста

Спосабаў помсты чалавецтва вынайшла шмат — ад прымітыўна-грубых да самых вытанчаных. «А вось што тыднёвік «Літаратура і мастацтва», які выдаецца пад надта мудрагелістай «шапкай» — «газета творчай інтэлігенцыі Беларусі», «разлічыўся» са сваім аўтарам з густам Папандопула і мэтанакіраваным укусам скарпіёна...»

Аднак скарпіёнаў укус аказаўся не такі ўжо і мэтанакіраваны. Славамір Антановіч, «няўгодны» нам журналіст і памочнік першага сакратара ЦК КПБ, не толькі выжыў, але і выкрыў «ЛіМ» 4 ліпеня ў «Звяздзе» — у газеце, пры загаловку якой пазначана немудрагелістае слова «орган».

Дзе ж мы далі маху, чаму

правалілася карпатліва распрацаваная аперацыя? Нават сам С. Антановіч яе высока ацэніў: «Усё было дасканала прадумана». Але, відаць, не ўсё і не так дасканала, як хацелася б...

Задумваючы тэарэтычны акт, выбіраючы ахярну, мы найперш арыентаваліся на адзін прагал у прафесійнай падрыхтоўцы С. Антановіча. Калісьці хтосьці з настаўнікаў не сказаў яму, што цытаваны тэкст трэба браць у дзюкосе. З гэтай прычыны на розных прыступках сваёй журналісцкай кар'еры ён пастаянна трапляў у досыць далікатнае становішча. Напрыклад, некаторыя мясціны артыкула С. Антановіча ў «Коммунисте Белоруссии» з Капыльскага раёна чамусьці слова ў слова

маглі паўтараць карэспандэнцыю маскоўскай «Сельской жизни»... з Ліпецкай вобласці. У свой час навучыць калегу правілам пунктуацыі спрабаваў журналісцкі сход той самай «Звязды», дзе ён працаваў раней, але безвынікова.

Таму мы і «завабілі» С. Антановіча ў «ЛіМ». Больш таго, мы былі перакананыя, што ў прапанаваным артыкуле «Быць ідэянасыядомымі!» гэтым адмысловым чынам будзе працытаваны не хто-небудзь, а менавіта У. Арлоў, з якім у нас існавала папярэдня дамоўленасць. Спецыяльна дзеля гэтага перавезены намі з Наваполацка ў Мінск, ён абяцаў па першым сігнале выступіць з рэплікай.

Так яно і адбылося. Хто чытаў «ЛіМ» за 28 чэрвеня, ведае.

І раптам — такі правал!

Недаацанілі мы С. Антановіча. Тое, што недасведчаны чытач называе звычайным плагіатам, аказалася палітычнай акцыяй з мэтай выкрыць «ЛіМ» як асяродак «антыкамуністычнай істэрыі», дзе «ўсё пранізана нянавісцю, злосцю, адрозніваецца беспрэцэдэнтнай нахабнасцю, дэфіцытам журналісцкай этыкі ў святленні дзейнасці «нялюбных» грамадска-палітычных рухаў». Звязаныя з Шэварднадзе змовы «раскалоць партыю камуністаў», мы «бесцырымонна палощам у брудзе тых, хто працуе ў партыйных органах».

Мяркуем, пасля гэтага С. Антановіч варты заахвочання. Ідэянасыядомы, пільны і начытаны, ён заслугоўвае быць не проста памочнікам, а першым памочнікам першага сакратара ЦК КПБ.

ЛІМАВЕЦ.

Да якой пары?

Роздум пра падзеі ў Югаславіі

...Зноў пралілася кроў, зноў — дачасна загублены чалавечы жыццё... На гэты раз — у славянскай краіне, якая называецца Сацыялістычная Федэратыўная Рэспубліка Югаславія. Цэнтр у Бялградзе, які, здаецца, не так верыць у старыя ідэалагічныя догмы, колькі ўсё яшчэ па інерцыі кіруецца імі ў сваёй практычнай імперскай дзейнасці, пасылае войска ў Славенію і Харватыю, — рэспублікі, што асмеліліся абвясціць сваю нацыянальную і дзяржаўную незалежнасць. Канкрэтны павод можа быць які заўгодна, — аказваецца, вельмі важна, што напісана на пагранічных слупах (прыгадайце К. Пруткава: «Калі на клетцы слава...» і г. д.) А ў выніку — армія зноў страляе ў свой народ, зноў генеральні і палкоўнікі ўсё вырашаюць самі, што для іх кошт хаця б аднаго чалавечага жыцця!

Здаўляе нейкая незразумелая, так бы мовіць, звышаб'ектыўнасць, з якой наша шматфарбная прэса расказвае пра падзеі ў Югаславіі. А адна з цэнтральных маскоўскіх

газет нават гэтак лагодненька ўшчувае югаслаўскае армейскае камандаванне: як жа так, паслалі пяхоту, а забыліся на падмацаванні, не было папярэдняй артылерыйскай падрыхтоўкі, авіяналёту і г. д. Чытайце: налёту і ўдару па Любляне, Марыборы, Крані і іншых славенскіх гарадах і населеных пунктах...

Вядома, нельга ўмешвацца ва ўнутраныя справы іншай дзяржавы. Але зразумець сутнасць і даць, урэшце, маральную ацэнку таму, што адбываецца, неабходна. Асабліва інтэлігенцыі. Асабліва сёння. Асабліва ў нас, на Беларусі, дзе яшчэ пануе глухата да многіх гістарычных прыкладаў, урокаў, аналогій. Да якой пары абвешчанае ва ўсіх дэкларацыях і канстытуцыях права народаў на самавызначэнне будзе заставацца толькі пустой гучнай фразай?

Беларуская інтэлігенцыя не можа застацца аб'ектавай да ганебнай спробы задушыць самастойнасць і незалежнасць Рэспублікі Славенія, аб якой столькі стагоддзяў марыў яе горды народ. Мы павяжаем яго старадаўнія духоўныя традыцыі,

якія ідуць ад Брыжынскіх хронік, напісаных на славенскай мове ўжо на мяжы X—XI стагоддзяў, ад нацыянальна-адраджэнскай дзейнасці і творчасці П. Трубары, Ф. Прэшэрна, І. Цанкра і іншых да чужоўнай паззіі, лепшыя ўзоры якой сабраны ў беларускіх перакладах Н. Гілевіча ў зборніку «Маці мая Славенія», да многіх сучасных выдатных твораў, якія таксама гучаць сёння і па-беларуску, сярод якіх — Бена Зупанчыч, Тоне Паўчак, Тоне Парліч, Драга Янчар і іншыя. Плённыя творчыя кантакты наладзіліся ў апошнія гады паміж калектывамі лясенных тэатраў Мінска і Любляны, балетных труп оперных тэатраў Беларусі і Славеніі, паміж тэатрам імя Я. Купалы і Славенскай нацыянальнай драмай. Планавацца новы абмен мастацкімі выставамі, пастаноўкамі, новыя ўзаемныя пераклады твораў паззіі, прозы, драматургіі. Прынамсі, з боку Славеніі культурныя пагадненні выконваліся і выконваюцца заўсёды пунктуальна: урад двухмільённай па насельніцтве рэспублікі ЦАЛКАМ фінансуе ўсе кнігавыданне і выпуск усёй перыёдыкі на славенскай мове, усю тэатральную дзейнасць, нават памагае славенскаму драматычнаму тэатру ў г. Трыесте ў Італіі, дзе жывуць славенцы... Хіба гэта не добры ўзор для пераймання і для вырашэння многіх нашых праблем?

... Па радыё ўсё яшчэ перадаюць: трывожная напружанасць у Славеніі захоўваецца... Народ, які аднадушна выказаўся за самастойнасць, ніколі ад яе не адмовіцца. Прычым славенцы не хочуць проста аддзялення, яны хочуць спачатку толькі раз'яднення, раз'яднення са структурамі, што даўно ўжо аджылі, каб потым аб'яднацца ў канфедэрацыю на зусім новай аснове. Але нават гэтага не хочуць разумець вернападданыя догме галовы і там, і ў нас.

У адным са сваіх вершаў выдатны славенскі паэт Тоне Паўчак, той самы, які пераклаў на славенскую мову і выдаў томік Янкі Купалы, так сказаў ад імя яшчэ ненароджаных дзяцей:

...хацелі б мы бегаць па травах няходжаных, лавіць матыльцоў няшчасце, хацелі б расці мы, як кветкі, глядзець на аблони і слухаць налывы — песні жыцця, нараджэння, нахання і толькі не смерці, толькі не смерці!

Добра было б, каб многія і ў цывільным адзенні, і ў вайсковым і ў нас, і ў Югаславіі пачулі гэту просьбу, гэты ўскрык, гэту надзею, каб не спакусіўся хто яшчэ паспрабаваць і ў іншым месцы паставіць гэты жахлівы апошні дзён чэрвеня югаслаўскі сцэнарый.

Банкарэм НІКІФАРОВІЧ.

Паважаныя рэдакцыя! Прашу надрукаваць гэты верш у бягучым нумары газеты.
Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

ПРЫХІЛЬНІКАМ КУЛЬТАЎ

«Кіраўнікі руху «Сталін» рыхтуюцца да ўдзелу ў прызначанай на 13—14 ліпеня ў Мінску ўсеагульнай канферэнцыі прыхільнікаў бальшавіцкай платформы КПСС».

(3 газеты «7 дней»)

Чые вы ўносіце імёны, Каго ўслаўляць прыйшлі сюды ў край, дзе спасціг людзей мільёны
Боль ад чарнобыльскай бяды!

Ці ж мала слёз было на свеце, Ці ж вам балюча не было, Што бой «За Сталіна»

вядзецца — Таго, што ўсім прыносіў зло!

Ад смертаноснай чорнай сталі Далоў ляцела шмат галоў. Даўно закрэсліў слова Сталін Я між усіх звычайных слоў.

Паслухайце, што сам гаворыць Народ, спазнаўшы горкі лёс: «Не хочам больш купацца ў моры Крыві, што Сталін людзям нёс!»

Хацеў паставіць на калені Ён нас усіх перад сабой. Не з вамі разам пакаленні За праўду будучы весці бой... 8 ліпеня 1991 г.

Купалле, Купала, жыццё...

У Купалавай Вячынцы прайшло пазтычнае свята. Няхай яно было не такое люднае, як пад час «круглых» угодкаў народнага песняра, але, як заўсёды, радаснае, шчодрае на ўсмішкі, шчырыя пачуцці.

Тое, што дзень правядзення яго супаў з Купаллем — адным з самых старадаўніх звычайнаў народа, у пэўнай ступені сімвалічна. Купалле, Купала, жыццё... Якім бы складаным ні быў наш побыт, якім б супярэчлівыя працэсы ні адбываліся ў жыцці грамадства, але калі вяртаешся да вытокаў, калі сэрца напам'янецца самай паззіяй, дык міжволі забываецца прыкрае, а застаецца прыгожае і вечнае.

Вёў пазтычны рэй у час свята намеснік старшыні Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі У. Паўлаў. Чыталі вершы В. Куртаніч, Л. Рублеўская, Я. Мішлашэўскі, Г. Пашкоў, П. Пруднікаў, В. Шніп. Выступіла гасця з Беластока М. Лукша.

У Мінску Купалле святнавалі тысячы людзей у ноч з 6 на 7 ліпеня ля Камсамольскага возера, Чыжоўскага вадасховішча. У суботу ж ля помніка песняру ў цэнтры сталіцы рэспублікі сабраліся прыхільнікі таленту Я. Купалы. Пра неўміручасць яго творчасці гаварылі плямніца Івана Дамінінавіча Я. Раманоўская, М. Мушынін, П. Пруднікаў, намеснік старшыні Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Пісьмянкоў і іншыя.

У выступленнях падірзлівалася, што Купалава слова, як ніколі раней, нам патрэбна сёння, калі працэсы нацыянальнага абуджэння і адраджэння набываюць усё большы размах, а выхаванне на лепшых узорах мастацкага слова — гэта і далучэнне да невычэрпных крыніц духоўнасці, вяртанне да таго вечнага, што ва ўсе часы рабіла чалавек чалавекам.

НАШ КАР.

ЗРУЧНАЯ АХВЯРА?

У многіх на памяці падзеі 7 лістапада 1990 года ў Мінску, калі адбыліся шэсцёрквіем і мітынг памяці ахвяр камуністычнай дыктатуры. Па факту «інцыдэнта» ля помніка Леніну Пракуратура БССР узбудзіла справу супраць Беларускага народнага фронту. Гучны палітычны працэс тады, як вядома, не атрымаўся. Вярхоўны Савет рэспублікі ў рэшце рэшт зняў гэтае пытанне з парадку дня.

Аднак неўзабаве ў якасці зручнай ахвяры быў выбраны супрацоўнік «Навінаў БНФ» Валерый Сядоў, якога абвінавачалі ў злосным хуліганстве. Праз 7 (!) месяцаў пасля мітыngu, у якім удзельнічаў Сядоў, яго

арыштавалі і, нягледзячы на пратэст адваката, заключылі ў Мінскі следчы Ізалятар.

З турмы В. Сядоў накіраваў ліст у пасольства ЗША. У ім апісаны жахлівыя ўмовы ўтрымання зняволеных і грубыя парушэнні правоў чалавека ў турме.

Гэты ліст трапіў да народнага дэпутатаў БССР. Апазіцыя БНФ стварыла камісію ў складзе дэпутатаў Я. Новікава і З. Пазняка, якая, пасля шматлікіх перашкод, дамаглася дазволу на праверку ўтрымання арыштаваных у турме на Валадарскага.

Сустрэчы з вязнямі, у тым ліку непаўналетнімі, пераканалі дэпутатаў у слушнасці ліста В. Сядова. З ім самім, аднак, кіраўніцтва рэспублі-

канскай пракуратуры сустрацца дэпутатам не дазволіла. І на гэта, як высветлілася, у яго былі свае прычыны...

9 ліпеня, у той дзень, калі ў «Народнай газеце» было надрукавана, сярод іншага, заключэнне дэпутацкай камісіі аб парушэннях правоў падападданных у турме, у рукі дэпутатаў трапіла заява В. Сядова, напісаная з-за краіны. У ёй В. Сядоў паведаміў, што 14 чэрвеня г. г. ён аб'явіў галадоўку і прад'явіў наступныя патрабаванні: «1. Прызнанне маёй справы палітычнай і вылучэння супраць мяне адпаведных абвінавачванняў. 2. Змяненне меры абмежавання падпіскай». Праз два тыдні галадоўкі Сядоў быў змешчаны ў карцэр. Да яго, піша далей В. Сядоў, «з'явіўся нам пракурор рэспублікі т. Канд-

рацеў з дэлегацыяй і на працягу доўгага часу ўгаворваў спыніць галадоўку». Пры гэтым ён абяцаў, што ў панядзелак (1 ліпеня) мера абмежавання будзе зменена і В. Сядова выпусцяць. Заява аб спыненні галадоўкі была напісана. Але вязень, як ён піша, быў падмануты, у аўторак галадоўку ён аднавіў. На сённяшні дзень стан здароўя В. Сядова рэзка пагоршыўся, прымаць медыцынскую дапамогу ён адмаўляецца.

Копію заявы В. Сядова перадаў у нашу рэдакцыю народны дэпутат БССР З. Пазняк. Ад сябе ён дадаў: «Шмат хто задае рытарычнае пытанне — чаму маўчала ў часы сталіншчыны? Вось вам прыклад сталіншчыны. Што скажа на гэта беларуская інтэлігенцыя, урачы, юрысты?»

«ПАГАНСТВА-91»

Праз газету «Добры вечар» паэт Сяржук Сокалаў-Воюш кінуў кліч: «Усе ў вандроўку «Паганства-91!» і вось 30 чэрвеня мы рушылі ад станцыі «Падвілле» праз вёскі Кішы, Перадолы, Перавоз да ракі Шоша. Ішлі ўначы, калі спадала спякота. Мінулі Вострава, спыніліся на незвычайна прыгожым возеры Шо, назва якога захавалася, мабыць, яшчэ з незапамятнага часу. 4 ліпеня разбілі лагерь ля самага глыбокага на Беларусі возера Доўгага, шлях да якога нам асвятлялі сваім назачным злінем светлячкі. Магутны дуб сярод луга ўкрываў нас сваёю лістовай, вогнішча нідала на твары чырвоныя водбліскі, задумліва-працяжна ў прастору лілася песня, і толькі, калі асвятліўся небасхіл ды пачалі прачынацца птушкі, уклаліся мы спаць. Было нас чалавек трыццаць з Мінска, Наваполацка, Віцебска, Вільні і нават адна дзяўчына (траюрадная сестра Данчына) — з Ленінграда. У самой вандроўцы ўдзельнічала значна болей людзей, але не ўсе маглі адлучыцца на шэсць дзён, таму нехта пакідаў нас, а нехта прыходзіў. 6 ліпеня з другой гадзіне прыйшлі да возера Сердава. Паставілі наметы. Апоўдні да нас далучыліся яшчэ чалавек сорак, усе пачалі рыхтавацца да Купалля. Узвіўся бел-чырвоная-белы сцяг, харугвы з купальскім знакам ды белым буслам на сіняй тканіне; зрабілі пудзіла ведзьмы, кола з крыжам упрыгожылі вянком з зялёных слезан і стужкамі, — яно высока ўзнялося над вогнішчам. Дзяўчаты ў строях ды вянках абралі Гану Бартуль, якая прыхала на Купалле з Нью-Йорка, Купалінкай, павадзілі вакол яе

Фота У. САПАЧОВА.

нарагоды і з песняй «Ішла Купалка сялом, закрывшы вочы вянком», павялі яе да Купаліша, якім абралі Сяржука Сокалава-Воюша — Князь-Купаліш запаліў паходню і перадаў яе Купалінцы, тая падпаліла вогнішча. Іскры ад хвойн зоры зазіхацелі ў цемры. Цішыню наваколя паарушыла песня «Ой рана, рана на Яна зямля дрыжала з Купала». Закрыжыўся карагод, пайшлі гу-

льні, скокі. Не абышлося без прыгод, бо нячысцікі скралі Купалінку. Князь раздаў паходні хлопцам і першы кінуўся ратаваць яе. Зноў закруціўся карагод, хлопцы годалі дзяўчат на арэлях, замацаваных на хваіне. Потым парамі пайшлі шукаць папараць-кветку.

Ачысціўшыся агнём, зёлкамі, знайшоўшы, каму пашэнціла, сваю папараць-кветку, на до-

світну, снінушы строі, уваішлі ў ваду, многіх пазачыгвалі ў возера, як былі, у вопратцы. Ніхто не крываўдзіўся. Смех ды вясёлы гоман націўся па соннай вадзе. Вось так паганцы, як і спакон веку, сабраліся разам, каб уславіць у купальскую ноч існае сонейка, што нясе нам цяпло, аддзячыць роднай зямлі, што корміць і поіць нас. Валанціна ЯКІМОВІЧ.

Паглядзіце і ўдумаіцеся

Пад уражаннем ад казкі «Філасофскі камень», якую паглядзела па тэлевізары, вырашыла напісаць гэты ліст. Ужо некалькі гадоў, як я на пенсіі. Беларускую мову вывучала год ці два да вайны, а пісаць па-беларуску вельмі хочацца. Пісаць на роднай мове і чуць яе. З асадой услухоўвалася я ў родную мову і думала аб тым, каб паболей з'яўлялася на нашых экранах такіх перадач. І наогул хочацца чуць усе перадачы, размовы і прамовы на беларускай мове.

А яшчэ пажадала б я ад шчырага сэрца нашым дэпутатам Вярхоўнага Савета не шукаць на сесіях міфічнага «філасофскага каменя», а шукаць згоды, паразумення і вясці свае размовы ў атмасферы ўзаемапавагі. Вельмі цяжка чуць і бачыць, калі дэпутаты наўмысна «затупваюць» правільныя, абгрунтаваныя прапановы, абражаюць адзін аднаго. Шукаюць «філасофскі камень», ведаючы, што такога не існуе ў прыродзе. Навошта! Дзе ж іх жыццёвая мудрасць, дзе сціпласць і, нарэшце, дзе іх пачуццё адказнасці перад намі, іх выбаршчыкамі? І паўстае пытанне: а ці за тых мы аддалі нашы галасы?

Я ім прапанавала б таксама паглядзець гэтую казку і ўдумацца ў яе глыбокі сэнс.

Н. ЖЫХАРАВА,
пенсіянерка.

г. Рэчыца.

Дзе яна, вясёлка?

Па-рознаму можна ацэньваць узровень грамадскага развіцця ў краіне. Яго можна вызначыць, смяючыся, і станам знаменні, адукацыі, навуцы, а можна характарызаваць становішчам тэлебачання. БТ — гэта не назва цыгарэт, ім нельга зацягнуцца ў прыемнай млявасці. Зірнем на наш тэлеэкран з пазнавальна-інфармацыйнага боку. Быццам нейкая інфармацыя ёсць, але гэтая ж ужо была ў газет. Ды газеты хоць маюць

да належыць творчасць Мікалая Гоголя? Што за пытанне, здзівіцеся вы, — рускай. Хоць усе ведаюць, што нарадзіўся Гоголь не ў Расіі, а ў Палтаўскай воласці. Гэтак жа як і Браніслаў Спрыччан лічыцца рускім паэтам, хоць нарадзіўся і жыў у Беларусі. Але галоўнае — не пашпартныя дадзеныя, а мова, на якой творца піша. Проста? Проста. Але гэта проста ў літаратуры.

Цяпер давайце звернемся да музыкі, дакладней, да песеннага жанру ў музыцы. Памятаеце, не так даўно яшчэ папулярную песню «Вы шуміце бярозы»? Тады вызначыце яе «нацыянальнасць». Што за пытанне, зноў здзівіцеся вы, вядома ж, гэта беларуская песня. Кампазітар — Эдуард Ханок — беларускі, паэт — Ніл Гілевіч — таксама беларус, ды і выконвае яе наш, беларускі ансамбль «Сябры». Сапраўды, так. Але давайце крыху ўскладнім задачу і прыгадаем песню таго ж Э. Ханка «Я ў бабушку живу». Памятаеце? Тады ў мяне пытанне, на якое мне самой, шчыра кажучы, цяжкавата адказаць: ці можа рускамоўная песня лічыцца беларускай, за якую яе часта выдавалі ў розных радыё- і тэлеканцэртах? Ну, добра, «Я ў бабушку живу» выконвалі «Верасы», быццам бы свае хлопцы і дзяўчаты. А як быць з даўняй песняй таго ж самага Э. Ханка «Песня пераходна-класніка», якую выконвала Ала Пугачова? Вельмі сумняваюся, што Ала Барысаўна на сваіх канцэртах калі-небудзь аб'яўляла: «А сейчас послушайте белорусскую песню «Песня пераходна-класніка». Вядома, можна было аб'яўляць і «паслухайце песню беларускага кампазітара». Ну, а калі кампазітар беларус, а аўтар слоў, скажам, рускі? Як тады аб'яўляць? Канечне, калі б зараз маё пытанне пачуў Іосіф Вісарыявіч, ён бы адказаў вельмі проста: песня саваецкіх аўтараў. Добра, а здабыткам якой нацыі лічыць творчасць сённяшняга народнага артыста БССР Яраслава Еўдакімава? Таго самага Еўдакімава, які цалкам пераклучыўся на песні рускіх аўтараў. Беларускім спеваком, які спявае рускія песні? А калі ён паедзе жыць на Украіну, то ўжо будзе ўкраін-

скім спеваком (хоць і народным артыстам Беларусі), які спявае рускія песні?

Дальбог, нейкая блытаніна атрымліваецца. А, можа, я чаго не разумю? Так ці інакш, усё ж смешна, уключыўшы радыёпрыёмнік і пачуўшы аб'яву дыктара пра чарговы канцэрт беларускай песні, слухач, які спявае Мікалай Скорукаў: «Придорожные цветы, придорожные...»

Ж. БАЯРЧЫК.

г. Мінск.

Толькі...

аўтавакзал

Божа, да якога ж часу мы не будзем ведаць, хто мы ёсць? Мы самі вінаваты ў тым, што нас зневажаюць.

Вось прыклад. Наша цэнтральная бібліятэка носіць імя М. Крупскай. А чаму не Л. Геніюш ці А. Пашкевіч, ці іншых нашых пісьменнікаў? Чаму менавіта Крупскай?

І яшчэ, у той жа бібліятэцы ніхто не гаворыць на нашай мове, а ўсе на расійскай. Вось вам культурны асяродок. Дык наму ж ён служыць? Адказ прасіцца сам. Адукацыя пачынаецца адраджэнне, яе не з бібліятэкі? Аднак ніхто там і не думае гаварыць па-беларуску.

Наогул, у нашым горадзе на беларускай мове працуе толькі... аўтавакзал. Як там бывае, то чешуся, што хоць там працуюць беларусы.

І. МІСУНА.

г. Маладзечна.

Беларускі сувенір... матрошка.

Фота А. КАЛЯДЫ.

нейні свой твар (не ўсе, вядома): хто ярка-чырвоны, хто карычневы, хто зялёны, хто бел-чырвона-белы. У такім выпадку тэлебачанне павінна быць сонечнай вясёлкай, хай нават з большай часткай таго ці іншага колеру. На маю думку, БТ пакуль што — шэрацё. Інфармацыя падаецца нецікава, відэасюжэты ў агульным ЦТ 60-х гадоў, паводзіны дыктараў і вядучых тэлеперадач смяшаныя, нясмелыя, лепш сказаць, закамплікаваныя. Нават твары ў большасці з іх нейкія невыразныя, сумна-сур'езныя, як, дарэчы, і самыя тэлеперадачы. Нельга не заўважыць і налёт правінцыялізму: глядзячы БТ, заўважаецца імяна ён, а не нацыянальнае асаблівасць, як было б патрэбна. Шмат крытыкі? Не. Гэта нават не крытыка, гэта ўражанне, якое застаецца пасля прагляду беларускіх тэлеперадач чалавечам, што жыў у Маскве ці Ленінградзе. Паверце, я выбіраю найбольш мяккія словы.

Ёсць больш-менш цікавыя перадачы, але яны — адзінаковыя, выходзяць раз ці два ў тыдзень, ды і тыя далёка ад прафесіяналізму.

Нашаму тэлебачанню тэрмінова патрэбны людзі энергічныя і смелыя, якія маглі б падаць інфармацыю ад свайго імя, даць непаўторную ацэнку бягучым падзеям, прымусяць нас плакаць і смяяцца перад тэлеэкранам. Такія людзі ёсць. Іх трэба ўмець адшукаць і заахвоціць на БТ.

Вінтар НАГНІБЯДА.

г. Масква.

Беларускія песні... на рускай мове?

Спачатку пытанне, як кажучы, для першакласнікаў: літаратуры якога наро-

Разлічваем на дапамогу

Піша вам рэдактар часопіса «Паралелі», якога яшчэ ніхто не чытаў, бо не выйшаў яшчэ ніводны нумар, хоць часопіс зарэгістраваны ў снежні мінулага года. Прычына — матэрыяльныя цяжкасці, з якімі нам прыйшлося сутыкнуцца. Таму прашу вас, калі гэта магчыма, паведаміць сваім чытачам пра наша існаванне. Спадзяюся, што чытачы самага папулярнага беларускага тыднёвіка зацікавацца часопісам і, падпісаўшыся на яго, дапамогуць нам зрабіць першы крок.

Часопіс «Паралелі» прыватны. Ягонны заснавальнік — я і дырэктар Лежневіцкай сярэдняй школы Лявон Келданавіч. У першых нумарах мяркуюем змясціць: Жэлю Жэлеў. Фашызм (Таталітарная дзяржава); Гісторыя нескарыстаных магчымасцяў. Размова з Земовітам Фэдзюцім. Ці гаварыў Ягайла па-літоўску? Аб жмудзкіх закліках і беларускім Каране. Было два Міцкевічы... (Чаму яны вернемся ў Вільню); Яраслав Дашкевіч. Палітычнае ашукацтва ці правакацыя? (Крах украінізацыі 20-х — 30-х гг.); Аляксандр Белай. Два апавядання.

Мяркуюемы кошт асобніка — 2 рублі. Часопіс пакуль што будзе выходзіць нэрэгулярна, у далейшым — штомесяц. Жадаючыя могуць падпісацца на часопіс. Для гэтага трэба даслаць паштовым пераводам адвольную суму грошай на адрас: Гродзенская обл., 231330, Іўе, аб. скр. 14. Гайдук Юрый Іванавіч. У паштовым паведамленні да пераводу трэба пазначыць: «Паралелі». Часопіс будзе дасылацца за кошт падпісчыка.

Мы апынуліся ў даволі цяжкім матэрыяльным становішчы. Таму з вялікай удзячнасцю прыем ахвяравання арганізацыі і прыватных асоб. Наш разліковы рахунак 363302 у Іўеўскім аддзяленні аграпрамбанку.

Буду вельмі ўдзячны, калі паведаміце пра нас на старонках «Літаратуры і мастацтва».

Юрый ГАЙДУК,
рэдактар часопіса «Паралелі».

«Іван ківае на Пятра...»

За мінулыя дні мне зноў не прынеслі перыёдыку. Не атрыманы газета «Віцьбічы» (2 нумары), штотыднёвікі «Літаратура і мастацтва» і «Чырвоная змена». Чарговы напамін аб гэтым у 13-ае паштовае аддзяленне Віцебска станючых вынікаў не прынес. І гэта хронічная праблема ўрэшце перапоўніла чашу цярпення. Колькі ж можна ўпрабоўваць такім «абслугоўваннем» падпісчыка?

Як сумленны грамадзянін сваёй бацькаўшчыны, павязаны моцна аматарскім крэйзнаўствам, я здаён выпісваю пераважнаю большасцю рэспубліканскіх і мясцовых выданняў. Выпісаў шмат іх (на сваю дзівацкую галаву!) і на гэты год, самы цяжкі для мяне матэрыяльна. Гэта: дваццаць тры назвы газет, семнаццаць — часопісаў, бібліятэчкі «Вожыка» і «Малодосці». Пенсія мая трашчыць па ўсіх швах, але не гэта самае галоўнае. Вялікая падпіска, мушу зазначыць, дзякуючы горкаму вопыту, не дае а здароўя, бо ад'ядае апошнія нервы.

Усім вядома, што Міністэрства сувязі СССР за кошт падпісчыкаў на перыёдыку значна павялічыла свае матэрыяльныя прыбыткі, падняло да высокага ўзроўню заробатную плату, асабліва высокааранжавым чыноўнікам. Тым самым, здавалася б, павінна было б палепшыцца і абслугоўванне падпісчыкаў. На справе ж не паляпшэнне атрымалася — пагоршала нават.

Я ўжо не першы год вымушаны весці асабісты накіпальны рэестр выпісаных выданняў, дзякуючы якому можна сачыць за своечасовай дастаўкай перыёдыкі. Ужо незакончана паўгоддзе. Можна і «вынікі» падвесці: чатыры дзесяці экзэмпляраў газет не прынеслі мне за гэты час. Сярод іх — «Літаратура і мастацтва», «Віцьбічы», «Народная газета», «Чырвоная змена», «Белорусская нива», «Беларускі час», «Літаратурная газета», «Беларускае тэлебачанне і радыё», «Аргументы і факты», «Знамя юности», «Физкультурник Белоруссии»,

«Навіны Беларускай акадэміі». Асабліва не шанцуе мне на беластоцкую «Ніва»: з шаснаццаці нумароў я атрымаў усяго два. Невядомы дагэтуль лёс выпісанай «Тэатральнай Беларусі».

Асабіста я яшчэ не знайшоў дакладнага азначэння гэтай, штучна ўтворанай, праблеме. Што такое нават адзінаковы неданос падпісчыку загадзя аплачанага выдання? Дабража, не варта сур'езнай увагі, як лічаць многія супрацоўнікі ўстаноў сувязі, ці нешта іншае, глыбейшае, асабліва, калі пераходзіць у сістэматычна-хранічны варыянт?

Для прыкладу параўнаем аналагічную сітуацыю з фабрычна-заводскай, дзе за кожную грамадскую драбніцу, узятую без аплаты ці дазволу міраўніка, за дапушчаны брак у рабоце, адказчыка чакаюць немалыя м'ральных і матэрыяльных непрыемнасці. У дадзеным выпадку пастаянная недастаўка газет і часопісаў бачыцца мне як нахабны і безадказны грабеж сярод белага дня, звычайнае дробязна-нахабнае дзеянне, якім і кваліфікаваць усё гэта саромеемся, ці проста баімося.

Мне даўно ўжо абрыдла хадзіць па розных інстанцыях паштовага ведамства ў ролі прасіцеля, нагадваючы яго чыноўнікам пра іх святыя службовыя абавязкі. Але тая інстанцыйная лясвіца канкрэтна асабай далечніні, што простаму падпісчыку туды не дасягнуць. На справе ж атрымліваецца, як у вядомых прымоўках, калі «Іван ківае на Пятра...» або «Ігнат не вінават, Аўгіння — нявінна, а вінавата сама хата» (падпісчык, вядома). Адкрытым застаецца балючае пытанне: хто ж усё-такі адказны стваральнік гэтай безадказнасці, бракаробства? Усе сродкі мірнага ўздзеяння на рашэнне гэтай дробязнай праблемы даўно ўжо выкарыстаны, і — безвынікова. Яны нагадваюць «глас вопіючага в пустыне», а хіба мы ў пустэльні жывём? Міжволі ўзімае канкрэтнае пытанне: ці ёсць дзе-небудзь нейкі, кантралюючы справы паштовага, орган? А калі ёсць, дзе ён знаходзіцца, размяшчаецца, каб вырашыць не толькі праблему з недастаўкай перыёдыкі, але і праблему ліставання — і такая ўжо паказала сябе з адмоўнага боку.

Мікола ПЛАВІНСКІ.

г. Віцебск.

Застаецца чакаць

Запрасіў я маладых настаўнікаў М. Лешчуну і А. Сергуна, якія прыйшлі пачалавечаму звычайнаму навядзець хворага, прагульці са мною па лясной дарозе. Дарога пачыналася адразу за балынічнай агародняй пасёлка Пleshчаницы. І якая ж яна была! Хацеў бы я ў вочы зірнуць тым прадстаўнікам саваецкай улады, якія не выконваюць сваіх службовых абавязкаў у адносінах да аховы прыроды, тым адзінакам — люмпенам, якія звальвалі сюды бруд, і тым гора-кіраўнікам, якія далі заданні люмпенам вывезці бруд далей ад сябе.

Крыху супакойшыся, рушылі ў глыбіню маладога сасняку. Дыхалася лёгка, балазе ўчора прайшоў добры дожджык, прысчана дарога была ўжо зусім сухая, і добры настрой пачаў міжволі авалодаваць нашымі істамі. Але ненадоўга. Калі самай дарогі перад намі зноў тое ж відовішча, толькі яшчэ больш уражлівае, таму што тут гара смецца апынулася сярод некранутай прыроды. Далей мы ўжо не захапіліся чысцінай паветра, не любаваліся непаўторнай прыгажосцю прыроды, а стараліся як мага хутчэй прайсці лясную дарогу, дзе красаваліся горы рознага броду, будаўнічых адходаў, мазуту, тары ад фарбы і інш. Налічыўшы восем такіх «тарынонаў», селі перадыхнуць пасля кіламетравага «марш-кідка», каб падвесці вынікі ўбачанага. Яны не могуць быць судзішальнымі.

Той фант, што як мага хутчэй трэба мяняць таталітарны рэжым на дэмакратычны, ні ў кога з нас не выклікаў сумнення. Праўда, сама змена рэжыму экалагічнага пытанні яшчэ не вырашыць. Замест кантралююча-прыродаахоўнікаў ад наменклатуры прыйдуць прыродаахоўнікі-гаспадарнікі, — спецыялісты сваёй справы, замест гора-кіраўнікоў камуністаў прыйдуць кваліфікаваныя спецыялісты. Гэта зрабіць будзе не так цяжка. Цяжкасці будуць з мільёнамі і мільёнамі люмпенаў. І тут без карэннай перабудовы адукацыі і культуры істотных перамен у лепшы бок не даб'ешся. А каб зрукі былі прыкметнымі і хуткімі, трэба не толькі разважаць, а і дзейнічаць. Дзейнічаць у рамках існуючых законаў і ствараць новыя, якія б грунтаваліся на прастай, яны праўда, ісціна — дзейнасць чалавека павінна адбывацца пры яго абсалютнай свабодзе. А каб такая магчымасць у занадаўцаў паявілася, яны павінны стварыць і прыняць дасканалы закон аб выбарах і на яго аснове правесці новыя выбары.

Упэўнены, што выбраны такім чынам занадаўцаў прымуць і закон, які б гарантаваў на народную адукацыю і культуру не 3,6 і не 1,6 працэнта ад нацыянальнага даходу, а не менш як 10 і 5 за кошт непамерна раздутых Узброеных Сіл. А пакуль застаецца толькі чакаць, што час знойдзе таленавітых, незалежных, сапраўдных аматараў аховы прыроды.

М. ЯУМЕНЕНКА,
намеснік дырэктара па гаспадарчай частцы Ілагойскай ЦШ № 1.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ

— Закон аб культуры ў Беларускэй ССР — свайго роду дэкларацыя права культуры ў жыцці грамадства. Гэта сведчанне адзінства пазіцыі парламентарыяў у тым, што суверэнітэт рэспублікі немагчымы без захавання і развіцця самабытнага культурнага асяроддзя, якое яднае жыццё колішніх, цяперашніх ды будучых пакаленняў. У цывілізаваных краінах заканадаўства аб культуры з'яўляецца прававой асновай грамадскай ды дзяржаўнай падтрымкі гуманізацыі жыцця. Напрыклад, у Японіі з 1985 г. існуе ганаровае званне «Чалавек — нацыянальны скарб», якое надаецца выдатным дзеячам традыцыйнага мастацтва. Феномен магутнага культурнага ўзыходжання Японіі шмат у чым вызначаны асабліва ашчадлівым стаўленнем да традыцыйнага мастацтва і актыўнай інтэграцыі ў сусветны культурны працэс. Наш закон замацоўвае гэтыя дзве тэндэнцыі, што ўзабагачаюць адна адну, як асноўныя прынцыпы дзяржаўнай культурнай палітыкі.

Закон вызначае асноўныя прынцыпы стасункаў мастака, устаноў культуры, дзяржавы, органаў мясцовага самакіравання ў грамадстве. Для практычных дачыненняў Закона з пэўнымі відамі духоўнай дзейнасці трэба прыняць яшчэ шэраг заканадаўчых актаў. Непераадольных цяжкасцей у выкананні Закона аб культуры, на мой погляд, няма, бо ён жа дапамагае станаўленню цывілізаванага жыцця. Галоўнае (каб было страшна яго не выконваць!) — прадугледзець строга меры адказнасці за закрыццё бібліятэкі, знос помніка, нядабрынае стаўленне да маральнае ды духоўнае разбэшчванне падрастаючага пакалення. А гэта вялікая заканадаўчая праца. Затое тады дзеянне Закона будзе адчувальнае, хоць бы ў той частцы, дзе Закон кажа «не». Там, дзе Закон кажа «так» і дэкларуе прыярытэты, уключаецца механізм дзяржаўнай палітыкі, грамадскай інстытуцыі, што маюць адносіны да культуры. Прыклад? Калі ласка. На апошняй калегіі Міністэрства культуры прынята распрацоўка асноўных напрамкаў беларусізацыі дзейнасці устаноў культуры і мастацтва. Пад гэтую праграму — а яна ўключае перавод Гродзенскага тэатра лялек на беларускую мову, стварэнне шэрагу спектакляў, канцэртных праграм, дадатковую дапамогу бібліятэкам у набыванні беларускіх выданняў, выпуск плацінак, папшырэнне сувязяў з беларускай дыяспарай, выданне падручнікаў і інш. — выдзелены сродкі, атрыманы заяўкі калектываў. Такім чынам два радкі Закона змогуць увасобіцца ў рэальнай справе.

На фоне агульнага страху перад рыначнымі адносінамі ўзнікла меркаванне, што Закон прадугледжае антырыначны механізм. Гэта недакладна. Падаткавыя льготы, выдзяленне 3-х працэнтаў з дзяржбюджэту рэспублікі на культуру даюць шанец без вялікіх страт усім, хто стварае духоўныя каштоўнасці, асвоіць рыначны механізм ды прылучыцца да яго. Іменна рынак дазволіць пазбавіцца статыстычнага стаўлення да культурнага развіцця, «валавой арыфметыкі» ў мастацтве, фармалізацыі ды уніфікацыі культурнай прапановы. Для нас моц рынку ў тым, што ўсе культурныя працэсы павінны быць аплоднены інтарэсам асобы, чалавека — спажывацтва духоўных каштоўнасцей. Адна справа, калі тэатр лічыць галоўнай задачай знайсці ўпаўнаважанага адміністратара, які спрытна збывае білеты прафкому, іншая — калі па білеты на спектакль глядач прыйдзе сам, у тэатральную касу. А

гэта магчыма, калі ёсць грамадскі прэстыж, адпаведная якасць рэжысуры, акцёрскага майстэрства, рэклама, свая аўдыторыя. Але перайсці ў рыначную сістэму, спавядаючы сапраўдную духоўнасць, ой як няпроста. Вось для гэтага і прадугледжана гарантываная дзяржаўная падтрымка.

— Абцяжаныя тры працэнтны на культуру — гэта хоць і маленькае, але прынцыповае дасягненне. Вось толькі ці не

— Зразумела, што актуальныя праблемы мастацкага жыцця, новыя працэсы ў нашай культуры даюць людзям неабыхавым спакыву для разваг. У той жа час з'яўляецца і патрэба пачуць меркаванні зацікаўленага кампетэнтнага суразмоўцы. Уладзімір Пятровіч, нагода для вашага сённяшняга інтэр-

левы. Не хацелася б толькі разважаць пра іх з лёгкасцю.

Роля музыкі ў жыцці чалавека, у ягоным успрыманні свету, у рэшце рэшт, у развіцці творчага мыслення, фарміраванні эстэтычнага густу сапраўды надзвычайна важная. Невыпадкова гісторыя чалавецтва, яго першыя крокі да пазнання і ўдасканалення звязаны з музыкай. Не выпадкова тая духоўная няразвітасць нашай моладзі,

на займацца і філармоніі. Ці не страчана гэта агульнавядомая місія ў сувязі з дэцэнтралізацыяй філарманічнага жыцця ў рэспубліцы, стварэннем канцэртных арганізацый у абласцях?

— «ЛіМ» некалі падтрымаў меркаванне наконт немаэтагоднасці дэцэнтралізацыі філарманічнага жыцця. Такая думка адлюстроўвала нязвычайнасць сітуацыі — развітанне рэспубліканскай філармоніі з манопольнай канцэртнай дзейнасці. І сумненні,

зможам ацаніць увосень: у філармоніі пройдзе фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы», дзе прагучыць нямаля музыкі старасвецкай Беларусі. Што датычыць «Класік-Авангарда»: Міністэрства культуры пасадынічала, каб ансамбль атрымаў статус канцэртнай адзінкі філарманічнага жанру. Дзякуючы датацыі, прадастаўленай са сродкаў аб'яднання «Белатракцыён», ансамбль пачне

ХОЦЬ У РЫНКУ І СВАЕ ЗАКОНЫ...

Намеснік міністра культуры БССР У. РЫЛАТКА адказвае на пытанні карэспандэнта «ЛіМа»

в'ю «ЛіМу» надзвычайная: у рэспубліцы прыняты Закон аб культуры. Як бы вы пракаменціравалі гэту падзею? Калі, у чым, пры якіх умовах выяўляцца канкрэтныя вынікі дзеяння Закона!..

узнікне блытаніна: што лічыць затратамі на культуру? Адзін спрантыкаваны фінансіст даводзіў — 3 фантэмі — дзесячу мастацтваў, што культура ўжо даўно «з'ядае» нават больш як тры працэнтны — усе 5, а то і 8. Вас не насцяпромае такая пазіцыя?

— Канечне, ваша пытанне пацэліла ў слабае месца Закона. Само паняцце сферы культуры ў Законе не вызначана. І ў гэтыя 3 працэнтны можна ўключыць увесь друк, утрыманне архіваў, тэлебачанні і радыё — урэшце ўсе, што звязана з духоўным жыццём грамадства і фінансуецца дзяржавай. І ад гэтых маніпуляцый Закон не абаронены. Ва ўсіх, хто яго рыхтаваў, абмяркоўваў, прымаў, спрацоўвала ведамаснае мысленне. І 3 працэнтны разумеліся як фінансаванне устаноў, арганізацый сістэмы Міністэрства культуры рэспублікі. Але Мінфін БССР актыўна ўдзельнічаў у распрацоўцы Закона і разумее яго змест, мне здаецца, менавіта гэтак.

Нядаўна, пад час абмеркавання дагавору аб культурным супрацоўніцтве, была ў мяне размова пра лёс музычнага мастацтва з маім украінскім калегам. Яго непакоіла, што вялікі ўкраінскія калектывы перасталі гасраляваць, што ў Расіі закрываюцца філармоніі, аркестры, што памеры датацыі на філарманічную дзейнасць аказаліся за мяжой «пражыткавага мінімуму» для яе. У нас жа ў рэспубліцы дадатковыя дзяржаўныя субсідыі дазволілі сёлета затармазіць такія дэструктыўныя працэсы. Закон дазваляе больш аптымістычна глядзець і ў 1992 год. Ён з'явіўся не проста своечасова, а, я сказаў бы, у апошнюю хвіліну, бо ў мастацтве страта любой таленавітай з'явы не кампенсуецца нічым.

— Будзем спадзявацца, што дзякуючы Закону зрушыцца з нулявой адзнакі справа вырастання ды развіцця музычнай культуры і мастацтва. «ЛіМ» невыпадкова надае іменна гэтай сферы асаблівае ўвагу: навукай, усім чалавечым вопытам даназана, што музычная адукаванасць і дасведчанасць грамадства як нішто іншае ўплывае на яго духоўнае здароўе, на яго культуру ў агульным, самым шырокім сэнсе. Як вы, Уладзімір Пятровіч, памятаеце, у «ЛіМе» прайшла серыя публікацый, выкліканых чытаннем допісам (№№ 17, 31, 33, 47, 49 за 90 г. і № 8 за 91 г.), аўтары якіх разважалі пра самыя розныя аспекты музычнага выхавання. Цікава ведаць і вашы думкі наконт праблем, занранутых удзельнікамі той спецыяльнай дыскусіі.

— Дыскусія пра лёс музычнай культуры пры ўсёй размаітасці ўзроўняў кампетэнцыі аўтараў акрэсліла сённяшнія ды будучыя праб-

што дасягае сёння ўжо крытычнай кропкі, звязана ў лаўнай ступені з адсутнасцю пераканальнай сістэмы эстэтычнага выхавання, у тым ліку і музычнага. Магчымасць для 2-х працэнтаў дзяцей наведваць музычныя школы не можа адчувальна паўплываць на працэс духоўнага аздараўлення грамадства. Тым больш, што ў дзейнасці ДМШ ёсць сур'ёзныя супярэчнасці. Іх вучэбныя праграмы разлічаны на тых дзяцей, што хочучы паглыблена вывучаць музычныя інструменты — у гэтым і функцыя музычных школ. А вось агульнае музычна-эстэтычнае выхаванне, цесна звязанае са спасціжэннем духоўных традыцый свайго народа, павінна весціся ў агульнаадукацыйных школах для ўсіх без выключэння дзяцей і забяспечыць даступны грамадству ўзровень мастацкага выхавання.

Вырашыць за кошт развіцця сеткі ДМШ задачы музычна-эстэтычнага выхавання? Гэта ідэя досыць дорага каштуе і ў рэшце рэшт асуджана на правал. Музычных школ мае быць дастаткова, але не больш за тое. Лёс культурнай палітыкі ў галіне эстэтычнага выхавання дзяцей вырашаецца толькі ў агульнаадукацыйнай школе! Туды неабходна скіраваць і сродкі, і грамадскі клопат пра выхаванне паўнацэннага пакалення. Школы з мастацкім ухілам у нейкай ступені правобраз агульнай сістэмы школьнага навування ды выхавання. Але, як гавораць англічане, працяг вартасці робіцца недахопам. Школа не павінна адхіляцца ад свайго агульнаадукацыйнага прызначэння, наладжваючы спецыяльныя наборы, рыхтуючы спецыялістаў у галіне мастацтва. Усе павінны займацца сваёй справай прафесійна. Але і догмаў ва ўпарадкаванні функцый школы не павінна быць. Вось, напрыклад, на Брэстчыне, на сяле, нарадзілася цікавая ініцыятыва, стварэнне «народных школ», дзе сіламі народных майстроў вядзецца студыйнае навуванне дзяцей мастацкай творчасці. Такое навуванне можа быць і ў агульнаадукацыйных школах, і ў клубах. У аналагічнай форме могуць развівацца музычныя, харэаграфічныя студыі там, дзе ёсць захопленыя і дасведчаныя людзі, якія разумеюць, што зарука захавання нацыянальных традыцый — выхаванне падрастаючага пакалення.

— Уладзімір Пятровіч, музычным выхаваннем наканава-

звязаныя з няразвітасцю прафесійнага музычнага жыцця ў абласных цэнтрах. Ды, нягледзячы на адсутнасць і сёння сапраўднай культуры ў арганізацыі канцэртнай дзейнасці ў абласцях, рашэнне тое было, на маю думку, правільнае.

Для развіцця культуры рэспублікі асаблівае значэнне мае фарміраванне адпаведнага асяроддзя, калі хочаце, культурнай актыўнасці і нашай сталіцы, і рэгіёнаў з глыбокімі гістарычнымі традыцыямі, перадусім Віцебскага ды Гродзенскага, іншых абласных цэнтраў. Віцебск ужо зрабіўся фестывальным цэнтрам, а ў будучым стане цэнтрам еўрапейскага значэння. Стварэнне філармоніі дазволіла прыцягнуць у арганізацыю канцэртнай дзейнасці сродкі абласных бюджэтаў. У Гродне, напрыклад, на патрэбы культуры выдаткуецца сёння больш за 3 працэнтны абласнога бюджэту. Гэта дазволіла стварыць своеасаблівы па сваёй стылістыцы народны ансамбль «Белыя Росы», камерны аркестр. У Гомелі нараджаецца прафесійны сімфанічны аркестр, фальклорны тэатр. У Брэсце — камерны аркестр ды дзіцячы музычны тэатр.

У абласных гарадах фарміруецца музычная творчая інтэлігенцыя, з'яўляюцца адметныя імёны. Вельмі важна ў гэтых умовах, каб інтарэсы культурнай палітыкі не падмяняліся зручнасцю існавання пэўных устаноў ды груп людзей. Аднак трэба стрымліваць і легкадумную неадарлівасць. Культура прапрастае марудна, яе лёгка залушае пустазелле, таму прафарыентацыя розных музычных напрамкаў з'яўляецца грунтам для фарміравання агульнай музычнай культуры. Добра, што «на досвітку» рынку мы паспелі сфарміраваць прафесійныя музычныя калектывы, так бы мовіць, «канвертуемага» ўзроўню, практычна ва ўсіх жанрах: традыцыйнае народнае, танцавальнае, інструментальнае і харавое мастацтва, камернае, сімфанічнае, эстрадна-ілюзійнае...

— Ці атрымаюць афіцыйную падтрымку «некамэрцыйныя», але — скарыстаю ваша вызначэнне — «нанвертуемага ўзроўню» музычныя з'явы, якія ўжо завярнулі на сабе ўвагу спецыялістаў і дасведчанай грамадскасці? Што будзе з ансамблем салістаў «Класік-Авангард», з ідэяй адраджэння беларускай капэлы XVIII стагоддзя, якую спрабуе ажыццявіць Віктар Скоробагаў?

— Задуманае Скоробагавым і ягонымі творчымі папалчнікамі, думаю, мы

паўнацэнную працу пры ДАВТе БССР як філарманічна калектыву, у планах якога намячаюцца і асобныя канцэртныя праграмы з удзелам салістаў тэатра. На яго базе, мы спадзяёмся, у перспектыве будзе фарміравацца доўгачаканая камерная опера.

Але мне не хацелася б, каб у нас ствараліся ілюзіі надыходу бясхмарнага рэнесансу? Праблемы жыцця рэспублікі — гэта і праблемы жыцця мастацтва, рацыянальнае скарыстанне кожнай дзяржаўнай капейчыны — агульны клопат. Цяпер як ніколі важным крытэрыем ацэнкі творчай дзейнасці з'яўляецца ўклад у духоўнае развіццё ўжыраў рэспублікі. Праз сённяшнія працэсы, што ідуць у сацыяльна-эканамічным жыцці, да нас вяртаецца і тая форма адносінаў, дзе вызначальнымі робіцца паняцці «кошт», «цана». Гэта мы павінны мець на ўвазе, разглядаючы, напрыклад, і зваляючы сістэмы адукацыі. Можа здацца, што адбываецца дэвальвацыя дыпламаў і грамадства будзе неўзабаве ацэньваць, да прыкладу, музыканта толькі паводле ягонага майстэрства, здольнасцяў — незалежна ад таго, якую і дзе ён атрымаў адукацыю. Таму галоўнае, што здатна «выцягнуць» сістэму адукацыі на новы якасны ўзровень, — гэта павышэнне цаны дыплама, які павінен і сведчыць пра высокую якасць адукацыі, і фарміраваць прафесійны прэстыж навуцальнай устаноў.

Ды навуцальная ўстанова не існуе ў вакууме, яна адлюстроўвае атмасферу музычнай культуры, грамадска-эстэтычныя крытэрыі. Значыць, калі мы хочам дасягнуць еўрапейскага ўзроўню музычнай адукацыі, мы павінны стварыць еўрапейскі ўзровень арганізацыі і зместу музычнага жыцця ў сябе, актыўна далучацца да працэсу сусветнага мастацкага жыцця. Але гэта не безнадзейныя мары. Калі ў мінулым наша міністэрства афармляла за год 5-6 творчых калектываў для паездкі за мяжу, дык сёлета толькі ў маі-чэрвені 28 калектываў Беларусі выпраўляліся на гастролі, міжнародныя фестывалі, удзельнічалі ў супольных з інафірмамі праектах гуказапісу.

Асабліва важна, што і нашы фальклорныя, філарманічныя фестывалі робіцца міжнароднымі. Што ж датычыць міжнародных конкурсаў, на якіх адбываецца фарміраванне крытэрыяў ацэнкі (Працяг на стр. 12).

ІМЯ ЁЙ-ПРАЎДА!

У перадапошнім красавіцкім нумары «ЛіМа» за 1989 год была надрукавана паэма Сяргея Законнікава «Чорная быль». Сёлета яна ўбачыла свет, выйшаўшы ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» разам з вершамі паэта і яго перакладамі ўкраінскай паэзіі (зборнік «Заклінанне»). Назву зборніку даў трыпціч, прысвечаны памяці Уладзіміра Караткевіча, традыцыі, матывы і вобразы паэзіі якога шырока і шчыра наследуе Сяргей Законнікаў, не губляючы пры гэтым свайго адметнага творчага аблічча. У многіх вершах, змешчаных у зборніку «Заклінанне», гучыць па-караткевічаўску палкае слова любові да Беларусі: «Слова пра годнасць», «І ўсё ж — веру», «Святая сляза», «Развітанне з Італіяй». Побач з гэтай спрадвечнай тэмай — новыя, нетрадыцыйныя, бо час няёмольна ўносіць свае карэктывы ва ўсе праявы чалавечага быцця. Гэта і наша вечная памяць («Лесапавал»), гэта і наша ганьба («Ліпа Дуніна-Марцінкевіча»).

Гэта наш вечны боль — Чарнобыль, які пульсуе, б'ецца ў паэме «Чорная быль». Складаецца яна з трынаццаці раздзелаў, кожны з якіх мае права і на асобнае існаванне, бо дасканала закончаны і па змесце, і па форме, і, тым не менш, звязаны з наступнымі і папярэднімі непарыўнаю сувяззю.

Паэма крычыць аб тым, аб чым яшчэ зусім нядаўна маўчалі або гаварылі шэптам:

«Пра тое, што падсечана карэнне
І рушайца спрадвечная асновы».

Ці не таму раскрыў сваё страшнае чэрва Чарнобыль, што вакол «упадак духу так відаць», што «зямлю — на ўсе вякі багацце — дачаснікі і трыцяць і калечачы». Вось яна, страшная расплата за нашу абыякавасць, эгаізм, прыстасавальніцтва. І віна за гэта ляжыць на кожным з нас, ляжыць на душы паэта:

Я вінаваты, бо ў заторах
Сваіх грабежніцкіх уцех
Забіў слабе, сабе ўжо вораг
Сам чалавек, і быць ім — грэх.

Кожны раздзел паэмы мае эпиграфам ці прымаўку, ці радкі з народнай песні. Яны аб'яднаны адзінай ідэяй і не могуць пакінуць абыякавымі: настолькі арганічна ўплятаюцца ў агульны настрой паэмы, з'яўляючыся цікавай творчай знаходкай.

«Як прыйдзе ліха, то не ўсе-дзіш ціха», — кажа прымаўка. І тым не менш, Снаквалі і ў Швецыі стрэлілі прыбораў, Еўропу трывога гняла.

Зашкальвала ўсё чалавечае гора...
І зона маўчання была.

Бо ўразрэз з цвярозым разлікам, народнай мудрасцю і, нарэшце, элементарнай прыстойнасцю ішла палітыка афіцыйных улад.

Магчыма, таму сярод злавеснага духу сканання, нязнанай бяды аднолькава страшная трагедыя і чалавеча, і таго, кім спрадэку падохалі людзей і дзяцей, калі «...з пасткі смяротнай да страчанай волі звер не бег, а, зубамі скрыгочучы, поўз... Зноў на поўнач — гаямі, лагчынамі, полем... Касмылямі спаўзала, свяцілася поўсць».

Раздзел «Чарнобыльскі воўк» — самы выбуховы па сіле паўцыця, самы трагічны ва ўсёй шматстайнай канве твора.

А вось і «Дождж у Хойніках», цёплы вясновы дождж. Ды толькі яму ніхто не рады, ні яму, ні сонейку — і жыццё сельяніна губляе ўсякі сэнс, бо за ўсе тысячагоддзі чалавечага існавання знітаваўся лёс чалавек з лёсам прыроды. А тут — «распалася сувязь време...».

А дзе ты купіш, знойдзеш
тое зелле,
Каб вылучыць зямельку,
родны кут?

І гэты боль старой сялянкі водгукам чуваць ужо ў раздзеле «Пальнівая зорка».

Глядзіць Беларусь на мяне,
Чарнеюць кругі пад вачыма.
Народ можа верыць мане,
Зямлю падмануць немагчыма...

Раздзелы «За калочым драгам» і «Вяртанне» нягучныя, не для друку, разважаннямі дапамагаюць зразумець маладым, што такое радзіма — малая радзіма — для нашых бацькоў, маці, бабуляў і дзядуляў. Настальгія па ёй перамагае страх, трывогу, кліча да родных сцежак, да родных сцен, да родных магіл.

А бабулька, якая прабралася ў зону, каб паглядзець на сваю хату, узяць на новае месца абразок Міколы, што вісеў над ложкам? Каго пакінуць абыякавымі яе словы, звернутыя да салдатаў: «Вы не лайце, дзеткі... Добра мне... Паверце... Хатку паглядзела, можна і памерці...».

Зноў нарастае трывога ў голасе паэта. Аказваецца, у зону прабіраюцца не толькі перасяленцы. Каштоўнасці ў кожнага свае. На вялікі жаль, мы, урбанізаванае пакаленне, слаба звязаны з той жа малой радзімай. Яна для нас часцей за ўсё пляцоўка ў пад'ездзе шматпавярховага дома, на якой сярод чатырох — і нашы дзверы. На жаль, гэта так... І абразок Мі-

колы для многіх маіх сучаснікаў — каштоўнасць крыху іншага парадку, чым для бабулі ў зоне. Вось таму і «паўзучы, паўзучы, як вошы, марадзёры па нежывой, атручанай зямлі». Не магу не прывесці цалкам страфу, дзе майстэрства мастацкай дэтэлі дасягае, на маю думку, дасканаласці:

Пачырванее ад натугі
морда —
Не паддаецца, а такі каўнер!
Якая прыгануля носіць горда
Хамут радзьяцыйны той
цяпер!

Ад канкрэтных выпадкаў да шырокіх абагульненняў — такім шляхам асэнсоўвае паэт у раздзеле «Марадзёры» праблемы сённяшняга грамадства і лёсы дня наступнага.

Дзень наступны — гэта, у першую чаргу, нашы дзеці. Але нашы дзеці — гэта і дзеці палескіх сёлаў, якія вянуць, «кнібы скошаныя краскі», за бетоннай сцяной, за бальнічным акном, у белых палатах.

Працэдур, як закон,
без слова.
Быццам шмат было іх
на вяку.
Падстаўляе пацыент чарговы
Тоненькую, лёгкую руку.
Ён маўчыць, хоць вусны
пабялелі,
Ён трымае лепей, чым стары,
Мо таму слязой і накіпелі
Вочы маладзенькай
медсястры.

Чытаеш — і даўкі камяк сціскае горла, бо ўвачавідкі бачыш гэтую празрыстую дзіцячую ручку з блакітнымі жылкамі, вялікія, сумныя недзіцячыя вочы і ў іх — зусім дарослы боль і джор. І ўжо, не аддзяляючы свайго жалю і спачування ад душэўнага крыку маладзенькай медсястры, шэпча вінавата разам з ёю: «Болей не магу я... не магу...».

А ў чым віна дзяцей Чарнобыля? У тым, што іх бацькі не здолелі выціснуць з сябе рабскую пакорлівасць? Што часам выходзілі ў «людзі», у «начальства» цаною здрады самаму святому? Што не хацелі «з крыўдаю змагацца і галаву ўгіналі моўчкі ў плечы»? Што плакалі, хаваючы тырана, а па роднай мове не пралілі ніводнай слязінкі?

Шмат усхваляваных пытанняў гучыць са старонак паэмы. І кожны павінен сумленна адказаць на іх. Адказаць, у першую чаргу, сабе, бо «толькі ўласнае сумленне — і першы, і адзіны бог».

Вельмі хочацца, каб паэма Сяргея Законнікава дайшла да масавага чытача, пайшла, як кажуць, у народ. Бо імя ёй — Праўда.

Алея БАРАДЗІНА,
настаўніца.

г. Слонім.

САКРЭТ МАЙСТЭРСТВА

Гэта вельмі адказна — выхоўваць чалавека, а тым больш дзіця, якое ўваходзіць у жыццё даверліва і шчыра, прагне пазнаёміцца з наваколлем. Яно яшчэ не ведае, што ёсць зло і дабро, сябрам і дарадчыкам прыходзяць да яго матчына слова, бабуліна казка, кніга. «Дзіцячыя кнігі пішуцца для выхавання», — пісаў Бялінскі, і ў той жа час ён падкрэсліваў, што ў іх не павінна быць гатовых рэцэптаў.

Як жа зацікавіць маленькага чытача? Як прывабіць яго ўвагу? Простыя, здаецца, пытанні, а вось адказаць на іх цяжка. Думаецца, калі паэт любіць дзяцей, умее гуляць з імі, ведае асаблівасці іх успрымання, то ён знойдзе патрэбныя словы.

Дзіцячы пісьменнік — чалавек асаблівага таленту, таленту вынаходцы, фантазёра, дзівака, у якога мудрасць спалучаецца з дзіцячай непасрэднасцю. Вынаходлівае Р. Бардуліна як дзіцячага паэта проста здзіўляе. У гэтым пераконваешся, калі чытаеш і яго кнігі, і паэтычную нізку ў «Вясёлцы» (1990, № 11). Паэт прыдумвае новыя сюжэты, словы, вобразы, неверагодныя сітуацыі.

Ты чуў?
Вырас у кошкі чуб...
Ты чула?
Кіта праглынула акула...

Ты чула?
Ваўкі надзелі кашулі,
Кожны Стрататую ў клетку
Каўбойку,
І з вераб'ямі
Палезлі ў бойку.

Кожная кніга — адкрыццё. Кніга невядомага раней аўтара — адкрыццё двойное. Менавіта такім двойным адкрыццём стала для мяне ў свой час сустрэча з кнігай Генрыха Далідовіча «Міланькі». Потым былі «Усё яшчэ наперадзе», «Дырэктар», «На новы парог», «Гаспадар-камень» і інш. Нягледзячы на тую праліку, што бачацца ў агульным працэсе станаўлення творчай індывідуальнасці пісьменніка, творчасць яго хвалюе чытача праўдай жыцця, эмацыянальным адлюстраваннем рэальнасці, вострай канфліктаў, актуальнасцю праблематыкі.

І ПОШУК, І ВУЧОБА

Зразумела, для таго, каб аб'ектыўна ацаніць зробленае, трэба ў сукупнасці бачыць як праліку, так і вяршыні ў творчасці пісьменніка. А ў Г. Далідовіча вяршынь больш, чым пралікаў, таму ёсць сэнс паразважаць над адметнасцю мастакоўскага светаадчування, вызначыць, якімі прыёмамі і мастацкімі сродкамі карыстаецца пісьменнік пры вырашэнні пастаўленых праблем. І гэта асабліва дарэчы будзе зрабіць цяпер, калі пісьменнік вядзе даволі актыўны творчы пошук, што яшчэ раз даказвае пэўную суб'ектыўнасць напісанага

крытыкай пра некаторыя з апошніх твораў Генрыха Далідовіча.

Творчасць пісьменніка, на мой погляд, можна ўмоўна падзяліць на два перыяды, але — толькі ўмоўна. Таму што ў кожным з гэтых перыядаў, акрамя адметных характэрных рысаў, ёсць і элементы, што іх аднаюць. І таму яшчэ, што ёсць у празаіка шмат задум і планаў. «Хачу напісаць некалькі аповесцей на сучасную тэму, у тым ліку і на гарадскую. Збіраю матэрыял пра ўдзел нашых продкаў у Грунвальдскай бітве», — прызнаваўся Г. Далідовіч у інтэрв'ю «На-стаўніцкай газеце».

І хоць рана яшчэ рабіць канчатковыя вывады, выдзелім гэтыя перыяды: першы ўключае ў сябе творы, што былі напісаны да аповесці «На новы парог» (1980 г.) і ахоплівае сабой прыблізна 1966—1980 гг. Другі перыяд пачынаецца з названай аповесці. Менавіта ў ёй і ў творах, што з'явіліся пасля яе, Далідовіч паўстае перад чытачом, можна сказаць, у новай якасці. Назва аповесці можа лічыцца сімвалічнай не толькі ў адносінах да яе зместу, а і ў супастаўленні з усёй папярэдняй творчасцю. Гэта

ЗНАЙСЦІ СВАЮ ТЭМУ

Усім добра вядома, першую баразу на гістарычнай ніве пралажыў У. Караткевіч. У тыя застойныя часы яму было няпроста надрукаваць свае творы, бо мінулае нашага народа старанна замоўчвалася. Але жыццё не стаіць на месцы. І тут сталася так — многія пісьменнікі сёння аказаліся як бы ў роспачы і разгубленасці. Многім з тых, хто паспеў выдаць з добрых дзесятак кніжак, стала крыху ніякавата за некаторыя свае творы. Я не хачу сказаць, што «за ўсе!» Барані мяне Божа!

Вось вам прыклад. Не так даўно вядомы празаік І. Шамякін прызнаўся ў адным з інтэрв'ю, што калі ён у нашыя дні пачынаў пісаць «Петраград—Брэст», то вельмі ў многім раман адрозніваўся б ад ужо напісанага. І тут няма чаму здзіўляцца, бо нашы погляды на многія акалічнасці мяняюцца з кожным днём.

З'яўляюцца на паліцах кнігарняў і творы, што былі ў свой час забаронены. Іх аўтары добра ведалі, што надрукаваць

іх у бліжэйшыя гады не будзе магчыма, але, бачычы непасрэднасцю, выплёскалі свой боль на паперу.

Да такіх пісьменнікаў адносіцца і У. Дамашэвіч. Дваццаць год пралажаў у ягоным сталым рамане «Камень з гары». А вазьміце яго аповесць «Кожны чацвёрты»: яе таксама доўгі час не прапускалі ў друк. І ўсё з-за таго, што быццам у ёй не ў тым кірунку адлюстраваны партызанскі рух на Беларусі ў гады вайны.

Увогуле пісьменніку не проста знайсці сваю тэму. Пісаць аб буднях сённяшняга дня? Але па гарачых слядах можна і памыліцца, патрэбен нейкі прамежак часу, каб асэнсаваць усё, што цяпер адбываецца ў краіне, а галоўнае — у душах людзей.

Зыходзячы з усяго сказанага, ёсць падставы думаць, што многія нашы пісьменнікі, асабліва маладыя, накінуцца дружна на гістарычны жанр.

Паэт і чытачы. (Аўтаграфы дае В. Зуёнаў.)

Фота Ул. КРУКА.

БАЦЬКАУШЧЫНА

1991

СЛОВА ДА ЗЕМЛЯКОУ

Мы дзеці адной маткі

Чаму мы сёння павінны аб'яднацца ў імя нашай беднай Бацькаўшчыны? Зыходзіць трэба з таго, што наша Бацькаўшчына будзе бяднейшая на кожнага свайго сына ці дачку, якія застануцца ў баку ад нашага агульнага руху да аб'яднання, да паразумення.

Хай мы сёння гаворым нават на розных мовах, мы павінны памятаць, што мы дзеці адной маткі і ў нашых жылках цячэ беларуская кроў, кроў нашых продкаў. І мы, памятаючы пра гэта, павінны дбаць пра сваю маці Беларусь.

Вось і сёння стаіць перад намі задача: не загінуць! А для гэтага патрэбна адно — аб'яднацца! Успомнім старую беларускую казку пра бацьку, сварлівых сыноў і венік. Яна старая як свет, але мудрая. І яе мудрасць вельмі патрэбна нам сёння.

Нам трэба падлічыць свае сілы, каб ведаць, колькі нас — свядомых, шчырых патрыётаў Бацькаўшчыны, каб ведаць, якую задачу мы можам выканаць, на якую справу замахнуцца, каб адолець яе. Нам трэба ведаць, каму неабходна дапамога — маральная і матэрыяльная, дапамога тым, хто страціў сілы і веру ў барацьбе з жыццём, хто расчараваны і ўпаў духам. Такіх людзей нямае, і наш першы абавязак — вярнуць ім веру і сілу духу. Нам трэба вярнуць тых, хто зусім адышоў ад свайго роднага, хто выракаўся і адварнуўся ад свайго народа і залічыў сябе да рускіх ці палякаў — да тых, за кім большая сіла, а раз сіла, то і права, і будучыня, і дабрабыт. І як гэта ні балюча прызнаваць, а такіх людзей шмат.

Ва ўсякім разе, нам трэба будзе патраціць шмат намаганняў, каб яны перасталі быць для нас чужымі, каб мы для іх зноў сталі сваімі. Не будзем духоўна скупымі, раскрывем насустрэч ім свае сэрцы і скажам: «Браты! Мы на вас не забыліся! Мы вас чакаем! Мы верым, што вы прыйдзеце да нас, што вы вернецца на лона свае Бацькаўшчыны!»

І скажам словамі з верша Янкі Купалы:

Не пагаснуць зоркі ў небе,
Покуль неба будзе,

Не загіне Край наш родны,
Покуль будзе людзі.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ,
сэбра Рады «Бацькаўшчыны».

СТЫМУЛ АДРАДЖЭННЯ

Так складваецца, што старонка «Бацькаўшчыны» не паспявае за ходам часу, а значыць, не можа ў сціслы тэрмін інфармаваць чытача пра дзейнасць Згуртавання. Сёе тое пры гэтым, вядома, адсейваецца, страчвае актуальнасць, аднак ёсць падзеі, значэнне якіх значна шырэйшае за адведзеныя ім дні. Да такіх, бясспрэчна, адносіцца і Кангрэс беларусістаў. Пра яго ўжо нямае паведамлялася ў сродках масавай інфармацыі. Таму задача ў нас больш вузкая і канкрэтная: паглядзець на Кангрэс з пазіцыі ўдзелу ў ім «Бацькаўшчыны».

Як чытач памятае, у Мінск, побач з іншанацыянальнымі навукоўцамі, былі запрошаны і прадстаўнікі беларускай эміграцыі. Прыехала іх няшмат, усяго некалькі асоб, але сталася так, што яны апынуліся ў цэнтры ўвагі ўсяго Кангрэса: іх літаральна абсядалі прадстаўнікі прэсы, ля іх роем вільсі розныя аперкуні. Кажучы па шчырасці, прадстаўнікам «Бацькаўшчыны», якія прыклалі нямае намаганняў, каб запрасіць сюды сваіх далёкіх суродзічаў, так і не ўдалося ў тым тлуме з імі па-належамаму пагаварыць. Але куды важней тое, што беларусы са Злучаных Штатаў Амерыкі здолелі годна заявіць пра сябе, сказаць важнае слова пра беларускую культуру, пра лёс беларускай эміграцыі. Цікавае да ўсяго гэтага, паўтोरым яшчэ раз, была незвычайная: канферэнц-зала Дома літаратара, дзе праходзіў «круглы стол» па беларускай дыяспары, была набіта дарэшткі, хоць побач, у Вялікай зале, большасць месцаў былі пустымі. Але гэта ўжо выдаткі арганізацыі. У звышцікавасці да прадстаўнікоў эміграцыі, вядома, выяўлялася і звычайнае чалавечае: а што гэта за людзі, якіх на працягу дзесяцігоддзяў наша афіцыйная прапаганда выстаўляла невядома кім і чым. Звычайныя, аказваецца, людзі, нічым не горшыя за нас. А тое, што яны абвострана-

чуйна рэагуюць на некаторыя словы і з'явы, дык гэта вынікае і з іх вярнасці беларускасці, якой яны не здрадзілі ў тым далёкім свеце, і з рэакцыі на нашу пазбаўленую разумнасці прапагандысцкую зласлівасць, і з таго, што большасць іх ці іхніх бацькоў даткнуліся самым непасрэдным чынам жахі сталінскіх часоў. Не было б таго генацыду, жыла б незалежнай і шчаслівай наша Беларусь, дык, напэўна, не пазакідаў бы лёс гэтых людзей далёка за акіяны. Але хіба не выклікае пашаны і захаплення тое, што яны здолелі зберагчы і свята захаваць у сваіх сэрцах вярнасць бацькоўскім традыцыям, сваёй культуры і мове! І, напэўна, не вельмі ўтульна пачуваліся тыя нашы тутэйшыя навукоўцы, якім дзеля такой нагоды давялося, раз за разам спатыкаючыся, прамаўляць па-беларуску, тады як з вуснаў эмігрантаў наша мова лілася натуральна і нязмушана, так, як гаварыла на ёй інтэлігенцыя дваццятых гадоў, да таго, як яе яшчэ не ўціскалі ў пракрустава ложа «слияния с великим и могучим».

Тое, што словы дырэктара Інстытута беларускай літаратуры і мастацтва ў Нью-Йорку Вітаўта Кіпеля, навуковага супрацоўніка Зоры Кіпель, рэдактара газеты «Беларусь» Янкі Запрудніка, бізнесмена Вацлава Мельяновіча пра ўклад эміграцыі ў развіццё беларускай культуры не пусты гук, а рэальнасць, пацвердзіла кніжная выстава, наладжаная Ганнай Сурмач. Найбольш на ёй было кніг са збору Алеся Баркоўскага — вельмі цікавага і самабытнага чалавека, сябра Рады «Бацькаўшчыны», па прафесіі капітана рачнога плавання. У летні сезон ён плавае па рэках Якуціі, на зіму прыязджае ў Мінск і шмат часу і энергіі аддае напэўна сваёй унікальнай, напэўна, адной з самых багатых на эмігранцкіх выданнях бібліятэц у свеце.

Да Кангрэса беларусістаў была прымеркавана і выстава

беларускіх мастакоў з Ленінграда, як першы крок «Бацькаўшчыны» да шырокага прадстаўніцтва беларускіх мастакоў свету тут, у сталіцы Беларусі. Праўда, з-за недагляду складальнікаў праграмы Кангрэса яна выпала з яе зместу, што сталася адной з прычын, што выстава ўвогуле прайшла міма ўвагі ўдзельнікаў. Зрэшты, тых пасаджэнняў і гаворак было зашмат, каб можна было на што іншае адхіліцца. Але ж пра ўсё гэта не ведалі беларускія хлопцы з горада на Няве, цярыліва чакаючы, калі надыйдзе момант афіцыйнага адкрыцця іх выставы. Нарэшце яно адбылося — не тлумнае, але па-чалавечы цёплае, нават арыгінальнае. Асабліва аздобіў яго спеў славаўтай опернай спявачкі Гулегінай, якая да пераезду на Беларусь выступала на лінгградскай сцэне, асабіста знаёмая з Іванам Чарнякевічам — ці не самым цікавым з пяці мастакоў. Творчы дыяпазон у яго шырокі: тут і габелены, і жываліс, і шаўкаграфія. Уражвалі развешаныя па ўсёй зале арыгінальна размалёваныя хусткі. А вось сапраўднае знаёмства ўжо не глядача, а чытача з творами Анатоля Кірвеля наперадзе: на выставе, побач з малюнкамі, былі змешчаны і кароценькія мініяцюры-выслоўі да іх. Выявілася ў гаворцы, што з такіх мініячур складзены зборнічак. Знаёмства з ім дазволіла ўбачыць арыгінальнага майстра слова, па манеры ў нечым падобнага да Янкі Брыля, ягонаў «Жмені сонечных промняў». Але не пра запызчанне тут ходзіць, а пра жанравую блізкасць, ды яшчэ пра чуйнасць да беларускага слова, здольнасць напэўнаць фразу значным сэнсам.

Як сугольная («Бацькаўшчыны» з мастацкай суполкай «Пагоня») задумвалася выстава карцін, вывешаных на сценах Дома літаратара. Але паколькі «пагонейцы» фактычна ўзялі ўсю ініцыятыву на сябе, дык, як ка-

жуць, няхай у гэтым ім будзе ўвесь гонар і слава...

Сапраўдным узрушэннем для ўдзельнікаў Кангрэса з'явіўся арганізаваны «Бацькаўшчынай» канцэрт фальклорна-народнага накірунку. Удзельнічалі ў ім ужо добра вядомыя па іншых імпрэзах Згуртавання калектывы «Неруш» і «Крыжачок», індывідуальныя выканаўцы Таццяна Мархель і Генадзь Шары. Вельмі хараша ў па-народнаму яскравае відовішча ўнісаўся дзіцячы ансамбль «Зорачка». Крышку горш, калі ацэньваць па вялікім рахунку, «Салавейкі». Увесь канцэрт успрымаўся адзіным мастацкім цэлым, падпарадкаваным адной задуме і аднаму стылю. Заслуга ў гэтым найбольшая кіраўніка «Крыжачка» Сяргея Клімовіча, які выступаў тут і як танцор у сваім калектыве, і як галоўны рэжысёр усёй вечарыны.

Радаць, якую свяціліся людскія вочы незалежна ад таго, адкуль людзі папрывіталі і да якой нацыі належаць, яшчэ раз пацвердзіла вельмі простаю, як сонца, хлеб і зямля, ісціну, што сапраўдны інтэрнацыяналізм выяўляецца не ў самаадмаўленні і рабскім перайманні чужога, а ў глыбокім і арганічным духоўным самавыяўленні, праз якое якая і адбываецца яднанне народаў. Нездарма ж ідэя яднання беларусаў з людзьмі іншых нацыянальнасцяў, што прысвяцілі сябе асэнсаванню беларускай культуры ці проста прыхільна стаяцца да нашага народа, выказаная ў прывітальным слове Кангрэса ад «Бацькаўшчыны», была так цёпла сустрэта яго ўдзельнікамі. Гэты прадстаўнічы міжнародны форум засведчыў, што не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі, ва ўсім вялікім цывілізаваным свеце мы маем шмат палкіх прыхільнікаў беларушчыны і гэта з'яўляецца яшчэ адной добрай надзеяй і важным стымулам нашага нацыянальнага Адраджэння.

Яўген ЛЕЦКА.

Галасы «Званочкаў»

Калі вы яшчэ не чулі «Званочкаў» — паслухайце, і надоўга запомніцца вам іх чыстыя, празрыстыя і звонкія галасы. Ансамбль, які носіць такое званікае імя, створаны пры Рэспубліканскім цэнтры эстафетнага выхавання дзяцей і існуе, як і сам Цэнтр, другі год. У ансамблі — вучні звычайнай школы № 156 г. Мінска. Мастацкі кіраўнік «Званочкаў» — кампазітар Валяціна Сярых.

Антыўна прапагандуючы беларускае слова і песню, «Званочкі» зрабіліся бліжнімі сябрамі і Беларускага камітэта «Дзеці Чарнобыля» і згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына».

В. ШПІЛЕУСКАЯ,
педагог.

Кампазітар В. Сярых і салісты групы «Званочкі».

Фота Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

ДА НАС ДАЛУЧАЮЦА

Берасцейская грамадска-культурная сябрына «Край» на агульным сходзе 30 красавіка 1991 года вырашыла ўступіць у Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» на правах калектыўнага сябра. Просім зарэгістраваць калектыўнае сяброўства сябрыны «Край» у Згуртаванні.

Арганізацыя-сябра — Берасцейская грамадска-культурная сябрына «Край» — поўнацэнна прызнае Статут Згуртавання і бярэ абавязак кіравацца ім у працы.

Сябрына «Край», створаная 20 лістапада 1987 года, у сваёй дзейнасці паслядоўна ідзе да мэты — адраджэння беларушчыны на Беларусі.

Валянціна МАРОЗ,
Старшыня сябрыны «Край»,
Мікола НОВІК,
старшыня агульнага сходу.

18.04.1991 г.
Грамадзянін Я. Лецка
Старшыня Рады Згуртавання
Беларусаў Свету «Бацькаўшчына»
Беларусь, Мінск
вул. Сухая, 4
Вельмі Паважаны грамадзянін Лецка!

Вельмі дзякую і вялікі гонар было для мяне атрымаць ад Вас ліст, у якім Вы запрашаеце мяне прыехаць і ўзяць удзел у першым устаноўчым кангрэсе Міжнароднай Асацыяцыі Беларусаў, якая адбудзецца 25—27-га мая 1991 году ў Менску.

На жаль і з вялікім сумам павінен Вам паведаміць, што з прычыны маёй працяжнай хваробы (мне таксама ўжо больш як 81 год) я не змагу прыехаць да Вас на кангрэс.

Адначасна хачу шчыра пажадаць Вам і ўсёй Вашай паважанай арганізацыі і надыходзячому кангрэсу шмат поспеху на карысць нашай Бацькаўшчыны Беларусі. Калі можна, дык прашу залічыць мяне сябрам Вашай арганізацыі і прысылаць

належаць весткі аб падзеях у Вашым Згуртаванні. Абцяжарна падтрымліваць Вас заўсёды ўсім чым толькі змагу.

Жыве Беларусь!
З вялікай пашанай да Вас
Барыс КІТ.
г. Франкфурт-на-Майне.
Мельбурн. 4.5.1991 г.
Высока Паважаны старшыня Рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына»!

На 9-ай сустрэчы беларусаў Аўстраліі, у Адалайдзе, мы мелі нагоду зачытаць Ваша прывітанне на сустрэчу. Удзельнікі сустрэчы вельмі зацікавіліся Вашай паважанай установай і даручылі мне як сакратару звярнуцца да Вас, каб больш падрабязна даведацца аб Вашай умянятай арганізацыі.

Па-першае, хацелася б мець Вашую Праграму і Статут і наогул мець паясненне, на якім грунце базіруецца ўся Ваша дзейнасць. Будзем рады, калі Вы падашляце нам увесь інструктаж, бо ёсць багата жадаючых уступіць у Вашую паважаную арганізацыю, за што Вам шчыра дзякуем.

Жыве Беларусь!
З пашанай да Вас
Паўла ГУЗ.

Янка **МОЙСІК:**

«Наша секцыя — быццам маленькае Беларускае консульства пры Святым Пасадзе»

Супрацоўнік Беларускай секцыі Ватыканскага радыё Янка Мойсік быў адным з замежных удзельнікаў Міжнароднага кангрэса беларусістаў. Было дастаткова імя-прозвішча і першай фразы пры знаёстве, каб зразумець: гэты сеньёр з Рыма — ніхто іншы, як беластоцкі беларус.

— Янка, сваім працаўладкаваннем вы, напэўна, абавязаны польскаму паходжанню? Папы?

— Я б не сказаў, што на Ватыканскім радыё пераважаюць «польскія кадры». Тут працуе каля 500 асоб недзе 45 нацыянальнасцяў. А перадачы вядуцца на 34 мовах свету. Для Савета Саюза робіцца 6 праграм: па-беларуску, па-расейску, па-ўкраінску, па-армянску, па-літоўску і па-латышску.

— Якія мэты ўсіх гэтых праграм?

— Радыё Ватыкана працуе ўжо шэсць дзесяцігоддзяў, і ва ўсе часы яно не было ў злучцы з нейкімі палітычнымі сіламі. Яно імкнецца быць голасам любові, гуманізму і цярпнасці, лучнасці ўсіх хрысціян. Варта прыгадаць хоць бы тое, як у смутныя гады Другой Сусветнай вайны Ватыканскае радыё было аддадзена да паслуг тых, хто цяпеў з прычыны лютасці вайны. Яно служыла сродкам сувязі людзей, параскіданых па ўсім свеце.

Не ведаю, ці слухаеце вы яго і якое ваша ўяўленне пра яго намеры. Бо, напрыклад, мне, калі я быў сярод землякоў у ЗША, Аўстраліі, даводзілася чуць за сваімі плячыма: вось, маўляў, прыехаў павярнуць нас на каталіцкую веру... (Скажу, дарэчы, што сам я праваслаўны.)

На такія меркаванні мне хочацца адказаць, прывёўшы словы самога Папы Яна Паў-

ла II, які кажа, што «заданне Ватыканскага радыё — зрабіць чутным біццё сэрца Царквы ва ўсіх кутках свету і старацца ўмацоўваць сувязь мясцовых Царкваў — асабліва тых, якім прыходзіцца існаваць у краінах, дзе няма рэлігійнай свабоды...»

Беручы пад увагу сучаснае становішча Царквы на Беларусі, і ў асаблівасці недахоп святароў; большую частку сваёй праграмы мы аддаём гутаркам на рэлігійныя і маральныя тэмы. Звяртаем таксама і да культурнай тэматыкі, з асабліва ўвагай на хрысціянскія карані беларускай культуры. Мы адзначаем усе нашы вялікія святы — такія, як юбілей Францішка Скарыны, ці — цяпер Максіма Багдановіча.

— Колькі супрацоўнікаў мае ваша секцыя і чым адметна яе жыццё?

— Скажу адразу, што Беларускае радыё Ватыкана даволі сталага веку: яна рэгулярна працуе ад 6 студзеня 1950 г. Яе заснавальнікам быў святар латвінскага абраду Пётр Татарыновіч — вялікая постаць у беларускім эміграцыйным жыцці. Доўгі час ён веў праграмы сам.

Цяпер праграма мае чатырох штатных супрацоўнікаў. І хоць беларусаў у Рыме не так шмат, мы адчуваем на сабе абавязкі быццам маленькага беларускага консульства пры Святым Пасадзе. Мы ўважліва сочым за жыццём Бацькаўшчыны і беларускай дыяспары ў эміграцыі. Калі ёсць якая нагода, адразу інфармуем усе іншамоўныя секцыі пра падзеі на Беларусі. Апошнім часам, калі ў рэспубліцы абудзілася палітычнае жыццё, мы вельмі актыўна прапаноўвалі свае каментарыі і тлумачэнні падзеям для перадач на розныя краіны.

Вядома, мы гуртуемся і ў вольны час. Збіраемся па нядзелях, па святах, спяваем свае песні... Год назад вырашылі стварыць і рымскую суполку «Таварыства Беларускай мовы». На яе адкрыцці, дарэчы, прысутнічалі шануюныя спадары Мальдзіс, Грыцкевіч, Туронак, Кіпелі, айцец Надсан ды іншыя. Мы выдаём свой інфармацыйны бюлетэнь «Хрысціянскія навіны», які сёння мае шмат адрасатаў у Аўстраліі, ЗША, Канадзе, Англіі, Польшчы, Францыі... Але самае каштоўнае, што ён чытаецца і тут, на Бацькаўшчыне. Значу, што фінансуе гэтую дзейнасць менавіта Ватыкан, і такім чынам падтрымлівае справу адраджэння беларускай мовы, культуры, рэлігійнасці, прычым не падзяляючы яе на каталіцызм і праваслаўе.

— Вядома, у Ватыкане добра разумеюць ісціну: кожны народ хоча размаўляць з Богам на сваёй мове...

— Так. Возьмем прыклад абраду святкавання тут вялікіх хрысціянскіх святаў — Каляд і Вялікадня, на якія ў горад з'язджаюцца тысячы і тысячы вернікаў розных нацыянальнасцяў. Папа Рымскі звяртаецца да іх з прамовай — благаслаўленнем «Urbi et Orbi» — «Гораду Рыму і ўсяму свету», а перад гэтым вітае на шасцідзесяці мовах. Сярод іх гучыць і беларуская...

— На якіх хвалях «наша слова» з Ватыкана гучыць у эфіры?

— Беларускае праграма працягласцю 20 мінут перадаецца на кароткіх хвалях 41 і 31 метр у дыяпазоне 7365 і 9755 кГц. Цяпер аб часе. Па Грынвічу — у 19.10 кожнага дня, а таксама паўтараюцца ранкам наступнага ў 5.20. На Беларусі летам гэта будзе адпаведна — 20.10 і 6.20.

А.Ц.

СТАТУТ

Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына»

У свой час «ЛіМ» змясціў матэрыял «Бацькаўшчына кліча!» (1990, 12 кастр.) — зварот да суайчыннікаў у сувязі з утварэннем Згуртавання «Бацькаўшчына». У снежні мінулага года Міністэрства юстыцыі БССР зарэгістравала Згуртаванне са сваёй «прапіскай» [220048, Мінск, вул. Сухая, 4; тэл. 23-66-21], сваім разліковым рахункам [700307 код 812 у камерцыйным банку «Беларусь»]. «Бацькаўшчына» распачала сваю працу. Пра некаторыя акцыі Згуртавання вы прычытаеце на гэтых старонках. Але для шырэйшага разгортвання нашай дзейнасці патрэбна далейшая, і не малая, дапамога: і арганізацыйная, і маральная, і фінансавая.

Друкуем сёння Статут «Згуртавання» і спадзяёмся, што на яго аснове вы, дарагія суайчыннікі, пачнеце ствараць на месцах суполкі «Бацькаўшчыны», рэгістраваць іх у дзяржаўных органах і разгортаць актыўную патрыятычную дзейнасць. Вядома, патрыятычная ідэя — гэта цяпер самая рэальная сіла, якая можа дапамагчы спыніць распад нацыі, аб'яднаць прадстаўнікоў розных класаў, партый, грамадскіх арганізацый, а ў выніку гэтага — не дапусціць выражнечы, тэрытарыяльнага расчленення Беларусі, масавага выезду беларускага насельніцтва за мяжу ў выніку прыняцця Закона Варшавскага Савета СССР аб уездзе—выезде з краіны. Урэшце, найперш уласнымі намаганнямі мы зможам прыпыніць і выраджэнне нацыі ад вынікаў Чарнобыля і іншых экалагічных бедстваў.

Дык гуртуемся ж — беларусы, насельнікі Беларусі, прыхільнікі беларушчыны! Наш лёс — у нашых руках!

УПРАВА ЗГУРТАВАННЯ «БАЦЬКАЎШЧЫНА».

1. Агульныя палажэнні

1. Згуртаванне «Бацькаўшчына» (у далейшым называецца Згуртаванне) з'яўляецца добраахвотнай грамадскай культурна-асветнай супольнасцю беларусаў і сяброў беларускага народа на Бацькаўшчыне і ва ўсім свеце, аб'яднаных агульных мэтай — спрыяць нацыянальнаму адраджэнню Беларусі, аднаўленню яе дзяржаўнасці.

2. Згуртаванне будзе сваю дзейнасць у адпаведнасці з Усеагульнай дэкларацыяй правоў чалавека, іншымі міжнароднымі прававымі дакументамі, Дэкларацыяй аб суверэнітэце Беларусі і дзеючым заканадаўствам, на прыняццях дэмакратыі, галоснасці, павагі нацыянальнай годнасці ўсіх народаў.

3. Гаспадарчая дзейнасць Згуртавання накіравана на забеспячэнне яго самаакупнасці і ажыццяўлення з мэтай фінансавання праектаў, праграм і мерапрыемстваў, якія рэалізуюцца ў рамках яго статутных задач.

4. Згуртаванне ажыццяўляе свае мэты і задачы ва ўзаемадзейні з дзяржаўнымі арганізмамі, прадпрыемствамі, навуковымі і навучальнымі ўстановамі, грамадскімі і іншымі арганізацыямі Беларусі і свету.

5. Статут Згуртавання з'яўляецца асноўным дакументам, які рэгламентуе яго дзейнасць. Змены і дадаткі ў Статут уносяцца па рашэнні Кангрэса або Канферэнцыі прадстаўнікоў Згуртавання.

6. Месцазнаходжанне сядзібы Згуртавання: Беларусь, Мінск.

2. Асноўныя мэты і задачы Згуртавання.

— адраджэнне Беларусі як суверэнтнай дзяржавы, кансалідацыя беларусаў як нацыі, роўнай сярод роўных у сусветнай супольнасці, выхавання нацыянальнай свядомасці беларусаў;

— спрыянне росту павагі беларусаў да гісторыі свайго народа, яго культуры і мовы, любові да роднай прыроды;

— духоўнае і арганізацыйнае з'яднанне беларусаў, якія пакінулі Бацькаўшчыну па розных прычынах і ў розныя гады, захаванне і паглыбленне іх беларускасці;

— мацаванне дружбы, узаемнай зацікаўленасці, пазнання гісторыі і культуры народаў, сярод якіх жывуць беларусы, мацаванне павагі да людзей іншых нацыянальнасцяў, якія жывуць з беларусамі на Іх Бацькаўшчыне;

— заахвочванне навуковых даследаванняў па беларусказнаўстве, вывучэнне ўкладу эміграцыі (беларускай дыя-

спары) у развіццё навукі, культуры, літаратуры і мастацтва, даследаванне культурных сувязей беларусаў з іншымі народамі;

— актывізацыя беларусаў за межамі Бацькаўшчыны, а праз іх і ўсёй сусветнай грамадскасці ў справе пераадолення вынікаў чарнобыльскай катастрофы і выратавання беларускага народа ад радыяцыйнага вынішчэння;

— спрыянне духоўнаму ўзаемаабмену і ўзаемаўзбагачэнню, натуральным сувязям паміж Беларуссю і іншымі краінамі свету.

3. Права Згуртавання. У мэтах рэалізацыі сваіх задач Згуртаванне мае права:

— ажыццяўляць культурныя, навуковыя і эканамічныя сувязі ў Беларусі і за яе межамі, наладжваць сувязі з айчыннымі і замежнымі ўстановамі, арганізацыямі, суполкамі і з прыватнымі асобамі;

— ажыццяўляць узаемакантакты дзейчаў культуры, вучоных, спецыялістаў, студэнтаў і навучэнцаў Бацькаўшчыны і замежжа;

— ажыццяўляць навуковую, творчую, культурна-асветную, арганізацыйную дзейнасць, наладжваць канферэнцыі, сімпозіумы, рабочыя сустрэчы, школы, курсы па вывучэнні беларускай мовы, гісторыі і культуры, палітычных праблемах Беларусі, арганізоўваць выставы, фестывалі, спартыўныя спаборніцтвы, фальклорныя святы;

— ажыццяўляць выдавецкую дзейнасць, выпускаць свае газеты і часопісы, навуковую, папулярную, вучэбную, рэкламную літаратуру, мець уласную паліграфічную базу;

— праводзіць гаспадарчую дзейнасць, ствараць матэрыяльную базу Згуртавання, будаваць, набываць, валодаць і распараджацца як у Беларусі, так і за яе межамі рухомай і нерухомай маёмасцю;

— быць заснавальнікам стыпендыяў, фондаў, прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый і кааператываў;

— ажыццяўляць дабрачынную дзейнасць;

— уступаць у дагаворныя адносіны з дзяржаўнымі, кааператывнымі, грамадскімі арганізацыямі, з асобнымі грамадзянамі;

— уступаць у асацыяцыі і аб'яднанні для рэалізацыі мэтай і задач Згуртавання.

4. Сяброўства ў Згуртаванні. 1. Прыём у склад Згуртавання ажыццяўляецца з вуснай заявы грамадзяніна, а супольныя сябры прымаюцца па заяве, якая выказвае волю дадзенай суполкі.

(Працяг на стар. 10).

СТАТУТ

(Пачаток на стар. 9).

2. Супольнымі сябрамі Згуртавання з'яўляюцца беларускія зямляцтвы і суполкі, якія ствараюцца ў тых месцах, дзе жывуць беларусы. Супольнымі сябрамі могуць быць айчыніны і замежныя грамадскія арганізацыі, сябрыны, гурты, клубы, навуковыя і навучальныя ўстановы, прадпрыемствы і фірмы, дзейнасць якіх спрыяе рэалізацыі задач Згуртавання.

3. Беларускія зямляцтвы і суполкі могуць утвараць за межамі Бацькаўшчыны — замежныя, а ў Беларусі — рэгіянальныя, абласныя, гарадскія, раённыя філіі Згуртавання. Філіі ладзяць і кардынуюць працу па ажыццяўленні мэт і задач Згуртавання, прымаюць у Згуртаванні супольных і індывідуальных сяброў, выключаюць іх.

4. Індывідуальнымі сябрамі Згуртавання могуць быць беларусы і асобы іншых нацыянальнасцей, дасягнуўшыя 18-гадовага ўзросту, якія пражываюць у любой краіне і садзейнічаюць рэалізацыі статутных задач Згуртавання, падзяляюць яго мэты.

5. Сябры Згуртавання маюць права:

— працаваць у суполках і браць удзел ва ўсіх сферах дзейнасці Згуртавання;

— вылучаць прадстаўнікоў, выбіраць і быць абранымі ў склад кіраўнічых ды іншых органаў Згуртавання;

— карыстацца маральнай і матэрыяльнай падтрымкай Згуртавання.

6. Сябры Згуртавання абавязаны:

— выконваць патрабаванні гэтага Статута;

— адпавядаць сваёй дзейнасцю і паводзінамі мэтам і задачам Згуртавання.

7. Сяброўства ў Згуртаванні можа быць спынена паводле ўласнага жадання або па прадстаўленні філіі (суполкі) Згуртавання, рашэннем Управы Рады, Рады і Кангрэса, калі дзейнасць супольнага або індывідуальнага сябра супярэчыць мэтам і задачам Згуртавання.

8. Званне «Ганаровы сябра Згуртавання» прысвойваецца асобам, якія маюць выдатныя заслугі перад беларускім народам у галіне навукі, мастацтва, літаратуры, палітыкі, эканомікі, у справе нацыянальнага адраджэння беларусаў і па выніках працы ў Згуртаванні.

5. Арганізацыйная структура і кіраўніцтва Згуртавання.

1. Вышэйшым кіраўнічым органам Згуртавання з'яўляецца КАНГРЭС, які склікаецца Радай Згуртавання не радзей аднаго разу ў чатыры гады. А нечарговыя Кангрэсы могуць быць скліканы па запатрабаванні не менш паловы рэгіянальных філіяў і суполак або па рашэнні Рады ці Кантрольна-рэвізійнай камісіі. Рашэнні Кангрэса абавязковыя для суполак і індыві-

дуальных сяброў Згуртавання.

2. Нормы прадстаўніцтва на Кангрэс ад супольных і індывідуальных сяброў Згуртавання вызначаюцца Радай.

3. Кангрэс правамоцны, калі на ім прысутнічае не менш 2/3 абраных дэлегатаў. У выпадку немагчымасці прысутнасці дэлегатаў дапускаецца перадача іх голасу іншаму дэлегату на аснове належным чынам аформленай даверанасці, якая далучаецца да пратаколу.

4. Кангрэс прымае рашэнні прастай большасцю галасоў ад прысутных дэлегатаў шляхам адкрытага або таёмнага галасавання. Выбары Кангрэсам Рады і Кантрольна-рэвізійнай камісіі праводзяцца таёмна.

5. Кангрэс, а да яго першага склікання Устаноўчая Канферэнцыя Згуртавання:

— зацвярджае Статут Згуртавання;

— разглядае і зацвярджае асноўныя кірункі дзейнасці Згуртавання;

— выбірае Раду і Кантрольна-рэвізійную камісію і іх старшын;

— выбірае Прэзідэнта Згуртавання;

— заслухоўвае даклад Рады аб праведзенай рабоце, даклад кантрольна-рэвізійнай камісіі;

— вырашае іншыя найбольш важныя пытанні дзейнасці Згуртавання.

6. У перыяд паміж Кангрэсамі кіраўніцтва дзейнасцю Згуртавання ажыццяўляе Рада — кіруючы орган Згуртавання.

7. РАДА Згуртавання з'яўляецца кіруючым органам у перыяд паміж Кангрэсамі і збіраецца не радзей, чым два разы ў год. Пасяджэнне Рады лічыцца правамоцным, калі на ім прысутнічае не менш 2/3 сяброў Рады;

— вызначае час і месца правядзення Кангрэса, нормы прадстаўніцтва на ім;

— выконвае рашэнні Кангрэса, забяспечвае выкананне праграмных мэт Згуртавання, арганізуе яго работу, распрацоўвае і прадстаўляе для абмеркавання і зацвярджэння Кангрэса матэрыялы па змесце дзейнасці Згуртавання, перспектывыя праграмы;

— выбірае Старшыню Рады, яго намеснікаў, сакратара;

— выбірае Управу Рады; — зацвярджае склад камісій, рабочых груп, аргкамітэтаў, якія ствараюцца для вырашэння праграмных і бягучых задач Згуртавання;

— арганізуе фінансава-гаспадарчую дзейнасць, вырашае пытанні, звязаныя з заснаваннем і ліквідацыяй фондаў Згуртавання, стварэння прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый і кааператываў, зацвярджае каштарысы прыбыткаў і выдаткаў Згуртавання;

— зацвярджае структуру, штатны расклад і каштарысы

на ўтрыманне работнікаў Управы;

— зацвярджае фінансавыя справаздачы Згуртавання;

— выконвае іншыя функцыі, не аднесенныя гэтым Статутом да распараджэння Кангрэса.

8. Рада правамоцная прымаць рашэнні, калі на яе пасяджэнні прысутнічае больш паловы складу яе сяброў. Рашэнне Рады прымаецца прастай большасцю галасоў прысутных на пасяджэнні.

9. ПРЭЗІДЭНТ Згуртавання, а ў яго адсутнасці СТАРШЫНЯ Рады:

— дзейнічае ад імя Згуртавання, прадстаўляючы яго ва ўсіх установах і арганізацыях Беларусі і замежжа;

— заключае пагадненні, адкрывае рахункі Згуртавання ва ўстановах банкаў;

— можа дэлегаваць частку сваіх паўнамоцтваў Старшыні Рады і яго намеснікам, кантралюю іх дзейнасць.

10. Прэзідэнт Згуртавання не можа належаць да якой-небудзь партыі або іншай палітычнай арганізацыі.

11. Старшыня Рады Згуртавання і яго намеснікі арганізуюць дзейнасць Рады па выкананні мэт і задач Згуртавання, выконваюць даручэнні Прэзідэнта.

12. Управа Рады — пастаянны рабочы (выканаўчы) орган Згуртавання, які працуе паміж пасяджэннямі Рады:

— у межах нададзеных паўнамоцтваў ажыццяўляе аператыўнае кіраўніцтва дзейнасцю Згуртавання, практычна арганізуе ўсе яго акцыі і мерапрыемствы па выкананні задач Згуртавання;

— забяспечвае рэгістрацыю і ўлік абласных, гарадскіх, раённых, а таксама замежных філіяў, каардынуе іх дзейнасць;

— арганізуе вытворча-гаспадарчую дзейнасць Згуртавання;

— прызначае скарбніка і іншых штатных супрацоўнікаў;

— арганізуе ўлік складаў і ахвяраванняў, іншых сродкаў, якія паступаюць Згуртаванню;

— у межах бюджэту і нададзеных паўнамоцтваў распараджаецца сродкамі Згуртавання.

13. Управа Рады прымае рашэнні большасцю галасоў, пры наяўнасці на яе пасяджэнні больш паловы сяброў Управы Рады.

14. КАНТРОЛЬНА-РЭВІЗІЙНАЯ КАМІСІЯ ажыццяўляе кантроль за выкананнем гэтага Статута, рашэнняў Кангрэса, за арганізацыяй і фінансавай дзейнасцю Згуртавання, рэвізуе стан і ўлік яго матэрыяльных каштоўнасцей.

15. Кантрольна-рэвізійная камісія робіць справаздачу аб сваёй дзейнасці перад Кангрэсам, паведамляе на пасяджэннях Рады Згуртавання аб выяўленых парушэннях, уносіць прапановы па іх ліквідацыі.

6. Праўнае становішча і сродкі Згуртавання.

1. Згуртаванне, яго рэгіянальныя зямляцтвы, а таксама абласныя, гарадскія, раённыя філіі, установы Згуртавання з'яўляюцца юрыдычнымі асобамі, валодаюць правам уласнасці на сваю маёмасць, могуць весці адначасова розныя віды эканамічнай дзейнасці (прамыслова-гандлёвую, міжнародны і нацыянальны турызм, рэкламную, пасрэдніцкую дзейнасць і іншыя формы гаспадарчай дзейнасці), маюць самастойны баланс, адкрываюць рахункі ў нацыянальнай і замежнай валюце ў адпаведных банкаўскіх установах. Ад сваёго імя яны ажыццяўляюць як у Беларусі, так і за межамі ўсялякага роду здзелкі і іншыя юрыдычныя акты, удзельнічаюць у розных арганізацыях, у тым ліку міжнародных.

2. Згуртаванне, яго філіі, рэгіянальныя арганізацыі нясуць адказнасць па сваіх абавязальнасцях сваёй маёмасцю і не нясуць адказнасці па абавязальнасцях сваіх сяброў. Згуртаванне не нясе адказнасці па абавязальнасцях яго суполак і філіяў, а таксама суполак і філіяў не нясуць адказнасці па абавязальнасцях Згуртавання.

3. Сродкі Згуртавання утвараюць:

— уступныя і сяброўскія ўзносы, добраахвотныя ахвяраванні айчынных і замежных арганізацый і грамадзян;

— прыбытак ад навуковай, рэкламнай, кансультацыйнай, выдавецкай, вытворчай ды іншай дзейнасці Згуртавання і яго арганізацый, іншых паступленняў.

4. У выпадку неабходнасці Згуртаванне выкарыстоўвае крэдыты, якія яно атрымлівае ў адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам.

5. Згуртаванне карыстаецца сцягам, эмблемай.

6. Згуртаванне шануе нацыянальную і дзяржаўную сімволіку Беларусі.

7. Згуртаванне, яго рэгіянальныя і замежныя філіі маюць пячатку са сваёй назвай і эмблемай Згуртавання, бланкі, іншыя рэквізіты. Узоры пячатак і эмблем прымае Рада Згуртавання і зацвярджае згодна закону.

7. Спыненне дзейнасці Згуртавання.

1. Дзейнасць Згуртавання спыняецца па рашэнні Кангрэса, калі за яго роспуск прагаласуе не менш 2/3 дэлегатаў, ці ва ўстаноўленым законам парадку.

2. Маёмасць і сродкі Згуртавання пасля выплаты ўсіх даўгоў крэдыторам пералічваюцца і размяркоўваюцца ў адпаведнасці з рашэннем ліквідацыйнай камісіі, якая ствараецца Кангрэсам Згуртавання, у фонды дабрачынных арганізацый.

СТАТУТ зацверджаны на Устаноўчай Канферэнцыі Згуртавання 10 верасня 1990 г.

Трэці выпуск «Бацькаўшчыны» падрыхтавалі В. РАГОЙША і А. ЦІХАНОВІЧ.

СВОЕАСАБЛІВАЕ свята адбылося ў вялікай зале Гомельскага музычнага вучылішча імя Н. Ф. Скалоўскага: квартэт баяністаў вучылішча адзначыў сваё дваццацігоддзе.

Згадаю, што адразу пасля стварэння калектыву прадставіў слухачам сваю першую канцэртную праграму. Тагачасны кіраўнік, выпускнік Гомельскага музычнага вучылішча і потым Белдзяржкансерваторыі Мікалай Сірата (цяпер ён — музычны кіраўнік Акадэмічнага народнага хору БССР імя Г. І. Цітовіча) адразу ж прапанаваў дваюм складаным і цікавым рэпертуарам: «Руская» з балета І. Стравінскага «Пятрушка», Уверцюра з оперы «Выкраданне з серала» В. Моцарта, «Алегра і прэлюдыя» Ф. Крэйслера. Тады меладый музыкай уласнае выступленне не прынесла асалоды, яны былі ўпэўненыя, што павінны працаваць ды працаваць, асвойваць новую музыку

Ні ў інстытуце, ні ў нашай, ні ў якой-небудзь іншай рэспубліцы вопыту падрыхтоўкі спецыялістаў-практыкаў (не тэарэтыкаў) у галіне фальклорнага тэатра няма. Якой-небудзь метадыкі выкладання не існуе. Падручнікі цалкам адсутнічаюць...

...Аднойчы я выпрасіў аўдыенцыю ў аднаго (цяпер нябожчыка) акадэміка. «Будучыны фальклору?» — пералітаў ён і хутка замахаў рукамі: «Вось перамруць старыя і скончыцца ўвесь наш фальклор». Сумна прызнаюся, я тады не ведаў, што акадэмік толькі пераклавае Маркса, які ў сваёй працы «Уводзіны (3 эканамічных рукапісаў 1857—58 гг.)» сцвярджаў: «...знікаюць неабходны паданні, песні і музы, а тым самым і неабходныя перадумовы эпічнай паэзіі са з'яўленнем друкарскага станка».

Друкарскі станок працуе, старыя паміраюць, а фальклор жыве. Але ці ж гэта філасофія не магла не паўплываць на лёсы людзей у нашым заідэалагізаваным грамадстве? Пагартайце кніжкі: большасць гісторыкаў мастацтва ўсё яшчэ лічыць тэатральна-гульнявыя формы фальклору крыніцай так званнага прафесійнага тэатра. Не паралельныя «кпыні» мастацтва, што цякуць з мінулага праз цяперашняе ў будучыню, пакуль жывы народ, а ўсяго толькі крынічка, ручаіна...

Давайце падумаем пра чытача, які, вядома, не па сёй віне не разумее розніцы, напрыклад, паміж абрадамі каляднымі і тымі, што звязаны з Хрыстовым нараджэннем. Запэўніваю: вельмі адукаваныя людзі і нават са старэйшага пакалення не ведаюць, на жаль, што большасць беларускіх народных абрадаў і саяткаванняў узніклі задоўга да хрышчэння Русі, ніякі адносін да хрысціянства не маюць, а таму многія стагоддзі жорстка прыгнатыліся. Як, дарэчы, і ў наш даволі асвечаны век.

Гэта цяпер стала модна і, здаецца, зусім бяспечна займацца фальклорам. А на самым пачатку п'яцідзясятых гадоў складальніка туркменскага народнага эпасу «Горкут Ата» прыгаварылі да смяротнага пакарання, а рэдактара гэтага выдання і рэдактара выдавецтва адрвалі ў ГУЛАГ. Поголаскі вядомай пастановы ЦК КПСС аб часопісах «Нева» і «Ленінград», якая ляжала ў аснове ўціскаў «Горкут Ата», былі чутны і на Беларусі аж да апошняга часу. І калі я свае лекцыі ў інстытуце пачаў чытаць на беларускай мове, мяне выклікалі да начальства і строга напрасілі «не выстаўляцца». А сёння ў нашым інстытуце збіраюцца даплываць да зарплаты 15 працэнтаў усім, хто выкладае па-беларуску...

Ці адновіцца павязь часоў?

Фальклорны тэатр часцей за ўсё ўспрымаецца як «поле» аднаго колеру. А яно рознакаля-

БАЦЬКАЎШЧЫНА ІХ ПОМНІЦЬ

«...І душу сваю я ранам яго аддаю»

Лёс Уладзіміра Жылкі трагічны. Праз усё сваё кароткае жыццё пранёс ён ахвярную любоў да яе народа. Равеснік веку, Уладзімір Жылка перацяраў разам з ім усё тыя нягоды, якія выпалі на долю роднага краю.

Красавіцкім ранкам ехаў я цераз Нясвіж у Клец, глядзеў праз аўтобуснае шкло на абуджаную зямлю, ад якой падымалася лёгкая хара, і раптам сэрца закалалася мацней — пры дарозе стаяў указальнік на Гарадзею. Тут, у гэтых мясцінах, у вёсцы Макашы на рачу-

цы Вуша, 27 мая 1900 года нарадзіўся Уладзімір Адамавіч Жылка, тут прайшло яго дзяцінства і сюды неаднойчы наезджаў ён, каб уратавацца ад хвароб і нядугі. Сціплым краёвідам радзімы назасёды ўрэзаліся ў памяць хлопчыка і разам з тужлівай доляй селяніна-беларуса сталі галоўнай тэмай творчасці паэта. Такім было яго сэрца, што чужы боль яно ўспрымала, як свой:

Я болей не плачу... Я муну сваю Навек ланцугамі суюю. Народ мой зануты, забраны, Гараць яго раны... І душу сваю

Я ранам яго аддаю.

Здарылася, што на працягу дзесяцігоддзяў імя і творчасць Уладзіміра Жылкі на роднай старонцы былі пад забаронай. І толькі ў 1970 годзе выдавецтва «Беларусь» надрукавала невялікую кнігу вершаў паэта. Вось тады ўпершыню і пачуў я гэтую шчыmlіва-жалобную, светлую мелодыю, якая так зачэпала і ўзрушыла душу, што да гэтага часу гучыць яна чыста і служыць камертонам, па якім адрозніваецца істотнае ад падобнага.

Год таму ў Доме літаратара

праходзіла вечарына, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння паэта. У амаль пустой зале гучала высокая паэзія, успаміналі родзічы, выступалі нямногія літаратары. І было бачна тады, што трагедыя паэта працягаецца. Так, не набыў шырокай папулярнасці Уладзімір Жылка на Радзіме.

Ціха і сціпла прайшоў юбілейны год паэта. І ці наведваў хто з зямлякоў магілу яго ў далёкім Уржуме, дзе і сакавіка 1933 года ў сшыцкіх загінуў Уладзімір Жылка?

Генадзь ШАРЫ.

КВАРТЭТУ ДВАЦЦАЦЬ ГОД

шукаць творы маладых беларускіх аўтараў, рыхтаваць свае апрацоўкі, якія б дапамаглі раскрыцца індывидуальнасці кожнага выканаўцы.

Праз пэўны час квартэт паказаў разнастайную праграму ў двух аддзяленнях: у якасці салістаў да квартэта далучыліся вядомыя цяпер спевакі Ларыса Скрыпкіна і Мікалай Майсеенка. Шматлікія выступленні праходзілі перад жыхарамі беларускага Палесся, на пляцоўках Гомеля і вяскоўных клубаў, на тэлебачанні і радыё, за межамі рэспублікі — прынамсі, у Польшчы ды Францыі... А

пад час I Рэспубліканскага конкурсу артыстаў эстрады квартэт Гомельскага музычылішча атрымаў першае ганаровае званне — дыпламант Рэспубліканскага конкурсу.

Ансамбль баяністаў прывабіў і беларускіх аўтараў. Творы для квартэта пішуць Уладзімір Надтачэй, Аляксандр Гулай, шмат апрацовак для калектыву робіць Мікалай Сірата. Пошук новых і новых твораў прыводзіць баяністаў да стварэння цэлых музычных карцін: «Палеская сюіта» Я. Глебава, сюіта з твораў У. Грыдзіна, «Малюнкi з выстаўкі» М. Му-

сарскага, найцікавейшая забавная сюіта «Малюнкi старога Арбата» Я. Дзярбенкі.

Пошук рэпертуару, рэпетыцыі, канцэрты, творчыя паездкі. Колькі іх было за дваццаць гадоў, колькі іх яшчэ адбудзецца... Маладыя знешне і сталыя па майстэрстве баяністы Уладзімір Ляйко (2-гі баян), Анатоль Маляроў (баян бас), Барыс Бажкоў (баян альт) і мастацкі кіраўнік калектыву Барыс Давыдаў (1-шы баян) ведаюць, што іх канцэртаў чакаюць і нафтавікі Цюмені, да якіх яны абяцалі прыехаць зноў, і сяляне Гомельшчыны, і жыхары роднага горада. Чакаюць сваіх шэфіў і кансультаў у шматлікіх школах і былых навучэнцаў ўдзельнікаў квартэта — яны ж, пад уплывам сваіх настаўнікаў, стварылі разнастайныя ансамблі ў сваіх музычных школах, дамах культуры, клубах.

Неабсяжная ніва, на якой узрастаюць народныя таленты.

Удзельнікі квартэта: Б. Давыдаў, В. Бажкоў, У. Ляйко, А. Маляроў.

Якім бы ні было наша жыццё, яно заўжды суправаджаецца музыкай, інакш немагчыма. Таму і шмат было гасцей на юбілейным канцэртце, шмат добрых сардэчных слоў было сказана ўдзельнікам калектыву,

таму так доўга не адпускалі са сцэны сваіх куміраў навучэнцы Гомельскага музычылішча.

Валерый РАДЗЬКІН.

Фота аўтара.

г. Гомель.

Ставім праблему, творым праблему?..

У Мінскім інстытуце культуры набраны курс рэжысёраў фальклорнага тэатра

ровае. Адзін «колер» — гэта адбiтак родавога, калектывнага ўсведамлення. Са з'яўленнем сям'і паяўляецца «эканамічная» падстава для другога «колера». З'яўляецца хрысціянства ён дадае дадатковы ідэйны імпульс. Многія родавыя абрадавыя дзействы паволі трансфармуюцца. Гэта можна паказаць на рытуальных функцыях родавага агменю. Калі з'явіўся інстытут сям'і, яны падзялілі паміж сталом і печу. Вядомае абрадавае дзейства «Жаніцьба коміна», як і некаторыя іншыя дзействы, утрымліваюць у сабе родавыя карані. А стол збіраў вакол сябе абрадавыя дзействы іншага парадку, якія атрымалі сваё поўнае завяршэнне з дапамогай хрысціянскай рэлігіі. Таксама пераасэнсаваліся персанажы тэатральна-гульнявых формаў фальклору. І свяшчэнны вобраз парадзіўніцы ператвараецца ў Бабу Ягу. Паступова ўсе абрадавыя дзействы падзяляюцца на тыя, у якіх удзельнічае ўвесь род і на тыя, у якіх удзельнічаюць члены адной сям'і.

Калі глядзець на тэатральна-гульнявыя формы беларускага фальклору як на «поле» адной «расфарбоўкі», калі падыходзіць да выяў народнага тэатра недыферэнцыравана, гэта істотная розніца не ўспрымаецца. Тэатр з падзяленнем функцый выканаўцы і гледача не патрабуе, каб кожны ўмеў дзейнічаць у прапанаваных абставінах, напрыклад, купальскіх ігрышчаў, спяваць і скакаць адпаведныя танцы. А тэатр без падзялення на выканаўцаў і гледачоў патрабуе ад кожнага валодання традыцыйнай. Заўважаецца розніца? Можна, вядома, і нават неабходна да крайнасці, каб побач з Дзяржаўным ансамблем народнага танца, хорам імя Г. І. Цітовіча, аркестрам народных інструментаў імя І. І. Жыновіча з'явіўся, урэшце, Дзяржаўны фальклорны тэатр. Такі, як японскі традыцыйны тэатр Наа, які налічвае шэсць стагоддзяў сваёй гісторыі, альбо не менш знакаміты в'етнамскі тэатр Тэа. Добра, калі ён будзе яшчэ і акадэмічным, будзе рыхтаваць кадры для сябе. Такі тэатр, несумненна, будзе са-дзейнічаць беларусізацыі нацыянальнай культуры. Відэавочна, гэты тэатр будзе працягам тых народных тэатральных традыцый, якія змяшчалі ў сабе аддзяленне функцый выканаўцы і гледача. А хто ж будзе думаць аб аднаўленні тэатра з проста супрацьлеглымі традыцыямі?

Нядаўна на старонках «ЛіМа» быў надрукаваны артыкул Л. К. Алексотавіч, у якім аўтар справядліва напамінае за лёс бела-

рускага народнага танца. Але рашэнне праблемы бачыць у павышэнні якасці падрыхтоўкі харэографіў. Такі ж падыход уладарыў на пленуме Саюза тэатральных дзеячаў, калі размова зайшла аб праблемах тэатральнай адукацыі. Але яшчэ вядомы рэжысёр-наватар пачатку нашага стагоддзя Макс Рэйнгартд папярэджваў: мастацтва, тэатр узнікае толькі тады, калі ёсць двое — той, хто стварае, іграе, і той, хто ўспрымае. У залежнасці ад творчых патэнцый, ад таленту гэтых двух бакоў квітнее альбо разбураецца мастацтва. Калі ж мы, урэшце, будзем думаць не толькі аб стваральніках? Калі мы зразумеем, што народ таксама стварае мастацтва, ён яго соль і хлеб?

Філасофы ведаюць, што ў культуры ўсе без выключэння людзі выступаюць не толькі як аб'ект, але і як суб'ект сістэмы. Таму працэс адраджэння нацыянальнай культуры павінен быць накіраваны не толькі на стварэнне новых тэатраў, філармоній і г. д., але і на тое, каб даць магчымае кожнаму чалавеку быць сапраўдным стваральнікам духоўных каштоўнасцей. Тут і павінны спрацаваць традыцыі фальклорнага тэатра. Увага грамадства — не толькі акадэміі мастацтваў, але і простым агульнаадукацыйным школам, дзіцячым садкам. Услед за беларускамоўем у выкладанні агульнаадукацыйных дысцыплін у школу павінна прыйсці фальклорнае мастацтва. Кожнае дзіця мусяць засвоіць традыцыйнае мастацтва сваіх дзядоў: альбо адновіцца павязь часоў, калі будзе працавана такая дзяржаўная праграма, альбо наша адраджэнне ў чарговы раз асуджана.

Слова ёсць справа

...Дзесяць гадоў шукаў я такую школу. Шукаў яе не толькі ў горадзе, але і на вёсцы. Тры гады ездзіў на радзіму Якуба Коласа ў вёску Мікалаеўшчыну і ўсё ўгаворваў дырэктара мясцовай школы, сабраў мясцовых фальклорных выканаўцаў (калектыву нядаўна прысуджана званне народнага) — паказаваў, расказваў. Але ўсё дарма. Вось ужо два гады ўгаворваю дырэктара Шчамысліцкай школы...

Калі казаць вобразна, мы — на папалішчы. Там тырчаць незгарэлыя вокны, там яшчэ тлэюць дзверы. І прыск на гэтым папалішчы яшчэ цёплы, і падмурак яшчэ цэлы, моцны, і відаць, што гаспадары тут жылі вельмі заможныя. То там, то тут трапляюцца каштоўныя ка-

мяні. Можна ўсе гэтыя ацалелыя рэшткі накрыць шклom і ў такім некранутым, абгарэлым выглядзе паказаць людзям. Будзе музейны тэатр. Пачнуць хадзіць людзі і ад здзіўлення войкаць. А можна самыя каштоўныя камяні адчысціць ад гары, па-новаму аздобіць, зрабіць модную агранку і прадаваць на таргах. Вялікія грошы зарабіць можна. Гэта будзе фальклорны тэатр на сцэне. Нешта нахшталт народнага сцэнічнага танца. «Харошкі», «Свята», ансамбль Ігара Майсеева, «Бярозка» — вось яго характэрныя прыклады. А можна па падмурку, іншых рэштках пажарышча аднавіць увесь будынак, каб там у печы кожнай ранаіцай палілі, каб дым заўсёды ішоў з коміна. Вось на гэта і трэба арыентаваць сябе.

Можна каляднае дзейства паказаць па тэлевізары — адно на ўсіх. А трэба зрабіць так, каб кожны год па ўсіх вёсках і гарадах хадзілі калядоўшчыкі. Мы абралі гэты шлях. У першы ж дзень заняткаў студэнты выехалі ў вёску Скамарошкі, што на Стаўбцоўшчыне, у Воўкавічы і Шчамысліцу Мінскага раёна. Мы даведаліся пра мясцовыя традыцыі святкавання Калядаў і Купалля. Потым усё гэта сабралі, вывучылі і дакладна на Каляды пачалі хадзіць па хатах, калядаваць. Усім гуртом, са спевамі і танцамі. Першы дзень — у Воўкавічах, а потым у Шчамысліцы. І вось у адной хаце старэнькая бабуля пачала пытацца: «А скрыпка дзе? І тут-така заўсёды грала скрыпка! Дзе ж яна?» І вочы яе засяціліся, калі наперад пайшоў музык са скрыпкой. У гэты момант мы зразумелі, што сапраўды засвоілі традыцыйнае мастацтва гэтай вёскі, і самі сталі яго носьбітамі.

Нядаўна ў газетах прамільгнула паведамленне аб даследаваннях аднаго прафесара з Рэспублікі Бераг Слановай Косці. Больш за дзесяць гадоў ён вывучаў барабанныя напевы і стаў заснавальнікам навукі драмалогіі, якая вывучае барабанныя пасланні. Я страшэнна пазайздросціў гэтаму вучонаму. Бо пра што ідзе размова? «Адсталая» афрыканская краіна з паўміліённым насельніцтвам змагла фінансаваць навуковыя даследаванні ўсяго толькі аднаго маленькага пытання такі доўгі час. У нас дэўня б прыкрылі тэму або пад сцягам «неактуальнасці», або «з-за адсутнасці сувязі з жыццём». Я мару пра тых далёкіх чужоўных часаў, калі наша дзесяцімільённая краіна Беларусь зможа паследаваць прыкладу гэтай «слабаразвітай» краіны. А пакуль за ўсе гады савецкай улады на Беларусі не

выдадзена ніводнай кніжкі аб беларускім фальклорным тэатры. Цяпер дазволена выпускаць кніжкі за сродкі аўтара. Можна, знойдзецца спонсар сярод чытачоў?

Мы са сваім курсам марым аднавіць батлейкавыя прадстаўленні. У тым ліку і ценявую (Віцебскую) батлейку. І не проста адрадаціць гэты від народнага прадстаўлення, што распаўсюджаны зусім нядаўна быў па ўсіх мясцовасцях.

Трэба, каб была казаная праграма, але цвёрда звязаная з абрадам ці святкаваннем. Напрыклад, на Купалле распаўдалі казкі пра «княчысцікаў».

У нас будзе і лірняя праграма. Да самай апошняй вайны хадзілі лірнікі і пад акампанемент колавай ліры спявалі духоўныя вершы, расказваі легенды і казкі. У мінулым гэта быў вельмі распаўсюджаны від народнага промысла. У лірнікаў былі падзелены зоны дзеянняў, выпрацаваная свая, незразумелая непасвечаным, мова.

На жаль, змоўклі ў нас гуслі звонкія, апетыя Янкам Купалам. Мы марым адрадаціць былінную праграму. Я перакананы, што гэты від народнага эпасу — агульнаславянская, у тым ліку і беларуская з'ява.

Вядома, трэба паставіць «Цара Максіміліяна», іншыя народныя фальклорныя драмы, Але, бачыць, для гэтага патрэбна вялізная падрыхтоўчая праца. І не толькі навукова-даследчая. Трэба рэстаўраваць усе віды батлеек, адшукаць музычныя інструменты і касцюмы, падрыхтаваць бутафарыю і маскі. Тут работы на цэлы інстытут, а наша Беларусь нават кафедры такой пакуль не мае. Ды што там! Нядаўна на кафедры аркестравага дырыжыравання нашага інстытута А. В. Скорбагатачка прапанавала адкрыць прадметна-метадычную камісію беларускай народнай музыкі. І што вы думаеце? Кіраўніцтва інстытута падтрымала гэтую ідэю, а самі музыканты былі супраць! Вось яны, плады «марксісцкага» выхавання!

А справы фальклорнага тэатра куды больш складаныя, як у музыку. У гэтай галіне «згарэла» больш за ўсё. Вынаходства нотнай граматы, магнітафонны запіс гукаў, што стала сёння даступным любому чалавеку, дае магчымае даволі дакладна фіксаваць музычны бок фальклорнага твора. Пры перадачы гэтых запісаў захоўваецца дастаткова дакладнае ўяўленне той ці іншай мелодыі, песні, якую запісвалі, скажам, яшчэ ў мінулым стагоддзі. Іншая справа — тэатральны бок фальклорнага твора. Да гэтага часу знакі тэ-

атральнай пісьменнасці не выяўлены. Запіс фалькларыста — гэта часцей за ўсё толькі вусна-паэтычны тэкст ды слоўнае апісанне, якое мала захоўвае галоўнае — дзейную партытуру выканання, пластычны бок ролі, мізансцэнічную карціну прадстаўлення. Бо любое слова на адной мове можна запісаць толькі адным спосабам. А скарыстаць слова ў тэатральным дзеянні можна не менш як адзінацццю спосабамі...

Побач з вялікімі навуковымі праблемамі стаяць, а лепш скажаць ляжаць, — праблемы педагогічныя. Мы сям-так ведаем, што гэта такое — фальклорны тэатр. Хаця да гэтага часу няма ніводнай навуковай грацы аб выканаўчым майстэрстве казанікаў. Слоўнае дзеянне, пластыка, танец у фальклорным тэатры — усё гэтыя тэмы яшчэ чакаюць сваіх даследчыкаў. А нам трэба ведаць, як гэта ўсё рабіць і ўвасобіць праз выканаўцаў. Але сістэма перадачы мастацкай спадчыны ад бацькі да сына, уласцівая фальклору, цалкам знікла. Таму мяне больш за ўсё чешыць, калі студэнты пачынаюць успамінаць пра свае карані. У аднаго, аказваецца, дзед батлейшчыкам быў, ды ўсе ўжо забыліся на гэта. У другога бацька яшчэ памятае лірнікаў.

Нельга падрыхтаваць добрага спецыяліста, калі яму не чытаць гісторыю народнага прыкладнага мастацтва БССР, народнага мастацтва БССР, народнага мастацтва БССР і замежных краін. Акрамя «Этнаграфіі і фальклору БССР», трэба яму чытаць гісторыю фальклору народаў СССР, расказваць пра калмыцкі эпас «Джангар», кіргізскі «Манас», туркменскі «Кер-Аглы», латышскі «Лалплесіс». А яшчэ — пра фальклорны тэатр замежных краін, пра «Махабхарату» і «Рамаяну», пра ірландскія сагі і эпас фінаў. Але хто гэта ўсё будзе рабіць? Нядаўна я дзесьці прачытаў: чалавек, аказваецца, істота, якая заўжды мае патрэбу. Гэта нека ж суцяшае. А пакуль мы заняты пошукімі скуры для турэцкага барабана. Можна, хто-небудзь з чытачоў мае? А яшчэ нам трэба зрабіць 12 лір колавых, ды столькі ж гусляў звончатых. Але майстра няма. Ён летась памёр...

Р. С. Апошнім часам з'явілася вельмі шмат перадач на радыё, тэлебачанні. У газетах пішуць, інтэрв'ю бяруць. Радавацца б трэба, а я не магу. Банкет пасля пажарышча. «Жывы, жывы фальклор!» — аж у скокі пусціліся на тым банкете. «Няма праблем!» — угаворвае мя адно аднаго. Вось і міністр культуры ў выступленні на XXXI з'ездзе КПБ гаварыў аб тым, што беларусы змаглі захаваць да нашых дзён у чысціні і недатыкальнасці аўтэнтычны фальклор. А з дапамогай беспраблемных прамоў і перадач аб фальклору агароджаем з усіх бакоў нацыянальнае папалішча...

Ілля СУЧКОЎ, дацэнт кафедры рэжысуры і майстэрства акцёра Мінскага інстытута культуры.

Вочы летапісца

СПРОБА ПАРТРЭТА

Маршчынамі лоб узараны.
Глыбока запалыя вочы.
Нібыта жывыя дзве раны,
Ці вогнішчы два сярод ночы.
Вочы такія
Не зробіць ліхога,
Вочы такія,
Ніколі не сслухаюць,
Вочы такія
Страчаў я ў святога
У хатах маёй Беларусі.
Больш стагоддзяў у іх увабраны
І пакуты зямлі векавыя...
Не вочы,
А — раны,
Незгойныя раны жывыя.

Абвяржэнне ісціны

«Не ўвойдзеш двойчы у раку»,
Раку адну і тую,
Не першы раз я на вяку
Выслоўе гэта чую.

Я прызнаю, што я не той,
Рака мая не тая,
Ды толькі ластаўка лятае,
Як і лятала над вадой.

Яе зажураны філосаф
Не змог на сонцы разгледзець...
Ах, гэта ластаўка над плёсам!
Куды мне ластаўку падзець!

...І быў панядзелак.
І будзе аўторак.
І будзе сягоння
падобна да ўчора.
Такое ж базвер'е.
Такое ж надвор'е.
Бязмежка.
Бязснежка,
Бяззор'е.
Ну хоць бы сняжынка,
ці кволая зорка,
Каб панядзелак
не блытаць
з аўторкам.

Мяжа

Не чую крылаў за плячымі:
Дажды пасеклі ды імжа...
Вось і парэйдзена мяжа,
Дасюль нябачная, магчыма.

Даруй мне, новая вярста,
Што прад табой стаю засмучан,
Што па-ранейшаму ўсё вучань,
Хоць перажыў на год Хрыста.

Даруй, што крылаў за плячымі
Я сёння ўранні не знайшоў,
Даруй слязу — яна ад дыму,
Ад дыму ўласных міражоў...

Радзіннага,
знаёмага,
Не вытруцілі з нас:
Аерам пахне
Сёмуха
І яблыкмі —
Спас.
Славянскае,
ўрачыстае,
Узімаецца з глыбінь,
Нібы малітва чыстая,
Што ўспомніў блудны сын.
І даўнае,
знаёмае,

Зноў просіцца ў сказ
Аерам пахне
Сёмуха
І яблыкмі —
Спас.

Абраз

Каб даў мне Бог дзівосны дар
Валодаць пэндзлем адмыслова,
Я б напісаў абавязкова
Наш шэры дом шматпавярховы,
Тваё вакно і ў ім —
твой твар.
Назваў бы так партрэт я той
З натхненнем пісаны ў згодзе:
«Абраз адной святой».
Канец дваццатага стагоддзя.

Адзінота

Квадрат акна. Квадрат двара.
І груша-дзічка ў квадраце —
Мая журботная сястра,
Дэчка пакутніцы-прамаці.

Не крыўдуйце на пеўня

«На Прыгожай зноў усю ноч
гарлапіў левень».
(З размовы ў чарзе).
Не крыўдуйце на пеўня —
гарлапана з Прыгожай,
як і вы,
ён маркоціцца, пэўна,
як і вы,
ўспамінае ён, можа,
Іванаўку альбо Цітаўку,
ці Іванаўну, ці Мікітаўну
з вёскі Богам забытай,
той, дзе вокны забіты.
Як і я,
як і вы,
ён таксама жывы...
Не крыўдуйце на пеўня.

Уяўленне

Я уявіў, што я — пастух,
Што мне рэдакцыя не трэба,
Што у мяне ёсць росны луг,
Над лугам сонечнае неба.

Я і сабаку ўжо завёў,
Сабе памочніка і друга,
О як ён смешна вострыць вуза,
Калі пачуе салаўёў.

Я ля яго душой адтаў.
І быў слухач ён самы першы,
Каму я ціха прачытаў,
Табе прывесчаныя вершы.

Ляжаць нам добра на траве,
Сачыць, як бульба спее ў прыску,
Глядзець, як воблака плыве,
І уяўляць цябе.
У Мінску.

Восень

А заўтра я зноў у восем
выйду ў сырую восень

І буду з пакутным тварам
Жоўты чакаць «Ікарус».

А голас пад парасонам
Пра час запытае сонна

І я замест лічыў восем
Выдыхну ціха:
«Восень...»

Чыстае

Уладзіміру ДАМАРАЦКАМУ
Я — пра белае,
Я — пра белае —
Набалелае.

Пакуль выбаліць,
Усё выпаліць —
Голаў выбеліць.

Ды ўсё добрае,
Што нядробнае,
Непадробнае

У нас не выстане:
Яно выстае —
Яно чыстае!

Візітоўка

І я візітоўку сабе загажу,
На здзіўленне гасцей ганаровых
Два радкі я на ёй напішу:
Перакладчык з мовы дажджу
На родную мову.

ХОЦЬ У РЫНКУ І СВАЕ ЗАКОНЫ...

(Пачатак на стар. 5).

творчага патэнцыялу моладзі на ўсім свеце... На жаль, у нас у краіне манапольнае права на правядзенне міжнародных конкурсаў доўгі час мела толькі Масква. Гэта асуджала Беларусь на долю музычнай правінцыі, мала таго, сфарміравала ў многіх псіхалогію правінцыйнай замкнёнасці, адасобленасці. Часам дзіву даецца, калі сёйтой з нашых спецыялістаў-выкладчыкаў выступае супраць правядзення адкрытых выканаўчых конкурсаў, запрашэння да ўдзелу яркіх музыкантаў з розных рэгіёнаў. Тым не менш прынята «не аднадушнае» рашэнне зрабіць наступны конкурс імя Аляксандраўскай, імя Жыновіча і конкурс піяністаў адкрытымі, а з часам на іх базе наладзіць міжнародны творчыя спаборніцтвы.

У такім разе навучальная ўстанова, каб вытрымліваць канкурэнцыю, павышаць прэстыж-свайго дыплама, павіна адказаць на пытанне: хто ж будзе вучыць нашых музыкантаў? На мой погляд, адказаць можна будзе толькі тады, калі сістэма прымусовага размеркавання навучэнцаў у якасці «нагрузкі» для педагогаў саступіць месца вольнаму выбару «навабранцамі» выкладчыка з адпаведным рэзюмэтам.

— Уладзімір Пятровіч, «рынкавы зорак» прыслешыў і яшчэ адну значную для нашай культуры падзею: пераўтварэнне Музычнага таварыства БССР у Саюз музычных дзеячаў...

— Я назваў бы гэта этапам афармлення ідэі аб'яднання музыкантаў у грамадска значную для нашай культуры аб'яднання, набываюць права на сацыяльную ахову

сваёй прафесіі, права «ад імя музыкі» абараняць духоўныя каштоўнасці. Менавіта аб'яднання намаганні дэпутатаў камісіі Вярхоўнага Савета па культуры, работнікаў культуры, творчых саюзаў, дзеячаў тэатра, мастакоў, кінемаграфістаў, архітэктараў, дызайнераў, якія змагаліся за кожны радок у Законе аб культуры, зрабілі гэты унікальны дакумент рэальнасцю. У галіне музычнага мастацтва, адукацыі, асветы таксама мае быць надзейнае апрышча, арганізацыя-носьбіт прафесійных крытэрыяў ацэнкі музычных з'яў. Дарэчы, упершыню ў нашым культурным жыцці музычны часопіс, хай пакуль і недаканалы, пачаў выдавацца дзякуючы высылкам Музычнага таварыства. Апроч «ЛіМа» ды «Мастацтва Беларусі», у нас практычна няма дзе працягваць прафесійны артыкул пра музыку. А ці магчыма паўнацэннае развіццё мастацтва без друкаванага органа, без развітай крытычнай думкі?

— Відаць, справа не толькі ў колькасці друкаваных органаў ці іх спецыялізацыі. Справа ў свядомасці канкрэтных людзей, у іх разуменні тых, напрыклад, праблем, пра якія мы сёння гаворым. Саюзны чытач мае і часопісы («Советская музыка», «Музыкальная жизнь», «Биелетан» «Мелодия»), ёсць і «Російская музыкальная газета», і «Шматтыражнік Вялікага тэатра... А «Известия», газета так званая агульнапалітычная, пра музыку піша рэгулярна, грунтоўна, мо нават ярчэй, чым «Советская культура»...

— У нас жа, як вы ведаеце, рыхтуецца прэзентацыя новай газеты — «Культура». Натуральна, што ў кола яе чытацкаў будзе ўваходзіць уся размаітасць культурнага жыцця рэспублікі, беларускага замежжа, міжнацыянальна-

нага культурнага абмену. Аднак гэта не значыць, што «ЛіМа» у такім разе павінен будзе адмовіць у духоўнай спажыве прадстаўнічаму пласту сваіх прыхільнікаў — людзям мастацтва і проста яго аматарам, якія прывыклі да «ЛіМа» як да сваёй газеты. Дарэчы, шчыра аддаючы належнае штотыднёвіку як паслядоўнаму прапагандысту беларусізацыі культурнага жыцця і абаронцу беларускай мовы, часам, бывае, шкадуеш лімаўскіх старонак, дзе друкуюцца партыйныя статуты, тады як пра культурныя працэсы столькі не дагаворана! Якім паўстанне наша мастацкае жыццё для тых нашчадкаў, што захочуць узнавіць яго панараму паводле падшывак «ЛіМа», як гэта робяць сёння нашы сучаснікі, гартаючы даўнія газеты?

Выданне новай газеты дапаможа паўней і ў шырокім сэнсе прадставіць культуру рэспублікі, суларэчнасці яе развіцця. А «ЛіМа», ягоны аўтарытэт у асяроддзі творчай інтэлігенцыі патрэбен мастацтву, ён ужо шмат зрабіў, прынамсі, для развіцця музычнага асветніцтва, для станаўлення новых творчых ідэй. Хай будзе гэтак і надалей. І яшчэ. Калі ўлічыць, што «ЛіМа» — асноўная трыбуна пісьменніцкага саюза, можна звярнуць увагу і на амаль не кранутую «лімаўскую» тэму: беларуская літаратура як крыніца развіцця мастацтва. Такая тэма, на мой погляд, — зона мастацтвазнаўчых прырытэтаў штотыднёвіка.

— Дзякуй, Уладзімір Пятровіч, за грунтоўную размову.

Падрыхтавала
С. БЕРАСЦЕНЬ.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Жыць паэзіяй...

Нядаўня камандзіроўка на Віцебшчыну дала магчымасць набыць адну цікавую кніжку, якую ў сталіцы рэспублікі, ды і ў іншых гарадах, акрамя Пастаў, не знойдзеш — пэтычны альманах «Рунь». Пад адной вокладкай сабралі свае лепшыя творы члены літаратурнага аб'яднання «Світанак», якое працуе пры рэдакцыі газеты «Пастаўскі край».

Іх семнаццаць чалавек — рознага ўзросту, жыццёвага вопыту. Ад «шчасліўчыкаў», якія даўно ўжо выйшлі і на рэспубліканскую арэну, да аўтараў першых публікацый. Але ўсіх родніць неабходнасць выказацца, вынесці на чытацкі суд свае запаветныя думкі, перажыванні, адным словам — жаданне жыць самой паэзіяй. І, што таксама важна, пастаўскія аўтары самакрытычна ацэньваюць свае творчыя здольнасці, зазначаючы: «Тыя, хто шукае паэзію ў дасканаласці або наватарства формы, у глыбіні філасофскага пранікнення ў сутнасць з'яў, могуць скептычна ўсміхнуцца: правінцыйны гарадон, шэрасць існавання — і адрозны столькі паэтаў... Але ж убачыць прыгожасць свету і разам з тым яго недасканаласць, захапіцца прыгожасцю і навін страціць спакой ад недасканаласці — няўжо гэта не пэтычны стан душы? І таму ў паэзіі правінцый не бывае».

Мо і занадта самакрытычна... Але тое, што ў паэзіі правінцый не бывае — яна, паэзія, альбо ёсць, альбо яе няма, слухна сказана. Слушна хоць бы таму, што вершы рэдактара зборніка А. Касцяна (ён, дарэчы, яшчэ пад час службы ў Савецкай Арміі дэбютаваў у «ЛіМе») — прываб-

ліваюць жыццёвай сталасцю, умненнем аўтара заглябіцца ў складаныя праблемы часу («Пацыфіст», «Мне сніцца стаў начамі кулямёт...», «Кулі») і разам з тым пазі моцна трымаецца нацыянальных каранёў.

Па-новаму імянецца асэнсаваць гістарычнае мінулае нашай народна-выкладчыцкай школы І. Пракаповіч («Храмі», «Касцёл Святой Ганны», «На Грунвальдзі»). Да падзей даўняга зьяртваецца А. Гарбуль («Ля магільнага героя 1863 года»). У розных жанрах, аб чым сведчаць творы «Акрыверш», «Трылет», спрабуе свае сілы нядаўні настаўнік, а цяпер партыйны работнік Л. Трубац. Не адмаўляе пошуку, эксперыменту мастак І. Атрахімівіч. Даверлівае інтанацый у даярні Т. Гінько, кантралёра В. Жоравай.

Поруч вершы старэйшых па ўзросту аўтараў — настаўнікаў Н. Захаравіч, З. Шыман, А. Нафрановіч, будаўніка Я. Абрамовіч. У іх матывы больш традыцыйныя — характэрна роднай прыроды, роздум над пракрытым.

Шырока прадстаўлены і рускамоўныя аўтары М. Глібіна, Г. Жук, І. Малец, У. Мінаеў, Ф. Панцэлеў, В. Сосін.

У тым жа ўступе світанкаўцы прасяць прабачэння ў чытачоў «за празмерны кошт гэтай кніжачкі, выдадзенай на складкі саміх сяброў літаратурнага аб'яднання». Бог з імі, тымі трыма рублямі... Каб жа пайшлі падобным шляхам і ў іншых літаб'яднаннях. Такія кніжкі таксама ўклад — без перабольшвання — у справу нацыянальнага Адраджэння.

А. М.

Вось і дажыўся наш «Вожык» да пяцідзесяці. Нарадзіцца яму дапамагло вялікае людское гора — вайна. Калі да рэвалюцыі ў Беларусі было аж чатыры сацыяльна-гумарыстычныя выданні, то пасля ж яе — ніводнага. Беларусаму народу, як і іншым народам-братам і сёстрам было загадана толькі «лікваваць», а калі і смяцца, дык толькі ад найвялікшага шчасця, якое, вядома, згодна загаду было толькі ў нас.

І вось вайна! Страшная бяда, страшнае гора. А, як нажучь, калі топіцца, дык і за

брытву ўхопіцца. І партыя ў асобе бацькі ўсіх народаў ухвалілася за вякімі выпрабаваную брытву. І ў прыфрантавым Гомелі 5 ліпеня 1941 года нарадзілася газета-платан «Раздзіма фашысцкую гадзіну». Усе, ацалелыя пасля трагічнай, нацызмаўскай кампаніі талентаў, прыйшлі ў газету. І Янка Купала, і Якуб Колас, і Пятрусь Броўка, і Пімен Панчанка, і Кузьма Чорны, і Максім Танк... Выявілася, што не загублены і генафонд мастакоў-карыкатурыстаў. Славуць малювак на першай вкладцы намалюваў

юны мастак Віталь Бунаты. З пэндзлем у руках пайшлі на шалёнага ворага Заір Азгур, Анатоль Волкаў. Пётра Красільніка, Мікола Гурло, Валліцін Ціхановіч, Сяргей Раманаў і многія іншыя.

Калі фашысцкая гадзіна была раздаўлена, усе афіцыйныя і неафіцыйныя ўлады зразумелі, што сатыра і гумар сапраўды грозная зброя і паставілі перад ёю даволі сціпную задачу — цягнуць за вушка ды на сонейна заганы нашага жыцця. А яны, як сведчыць гісторыя — перажытыя капіталістычнага

мінулага — у нас былі. І шнодзілі трыумфальнаму шэсцю да светлай будучыні. Таму ў 1945 годзе газета-платан была перахрышчана ў часопіс «Вожык» — несіці службу сціплага, але калючага санітара.

І «Вожык», на колькі яму было дазволена, добра спраўляўся са сваёй задачай, не даючы спакою розных масцей марнатраўцам, абібокам, п'яніцам, махлярам, бюракратам.

У час перабудовы «Вожык» атрымаў не толькі другое дыханне, але і другую маладосць. Стаў не толькі санітарам, але і задзірлівым, смелым барачыбітом. З гэтымі сучаснымі якасцямі ён і сустракае свой юбілей.

Прапануючы чытачам «Ліма» некалькі нядаўніх і даўніх вожыкавых «іголак» Іван СТАДОЛЬНІК, загадчык аддзела літаратуры часопіса «Вожык».

У доме творчасці і адпачынку

Кожны дзень пад гітару плее Нейкая Дзэдэмона Пятроўна, А зайздросны Атэла яе Ноччу звоніць па тэлефоне.

Класікі граюць шумна ў «казла», Жонкі іх абмяркоўваюць творы.

Пад акном — хрыплы лямант асла Ды злуецца бяссоннае мора. За сцяною — гармідар, садом. Дзеляць славу, спраўляюць памінкі!

І які чорт назваў гэты дом Домам творчасці і адпачынку!

Парада

Я заўсёды пакрыўджаным раю, Непрызнаным геніям, ныцікам: Хутчэй становіцеся класікамі, Калі перашкаджаюць вам крытыкі.

Тады ваш кожны ляскус Абгрунтаваны будзе У нейкай дысертацыі Ці ў тэарэтычным талмудзе.

Чаму ж сам хаджу ў пачынаючых, Хоць мог бы пісаць пад Ігрэка! Не люблю цішыні, прызнаюся, І цытатавалізаванай лірыкі.

Кароткія жарты

ПА ПРЫМАЎЦЫ

— Чулі? Нашы пажарнікі арганізуюць духавы аркестр. — Зусім зразумела. Яны прайшлі агонь і ваду, а зараз хочучь прайсці медныя трубы.

ЗВЫШ ДАЛІКАТНАСЦІ

— Я вас, Сяргей Пятровіч, сёння бачыла ў сне: вы прайшлі каля мяне і не прывіталіся.

— Выбачайце, Мар'я Іванавна, я, мабыць, вас не заўважыў...

СУПАКОІЎ

— Паслухайце, ваш чамадан ледзь трымаецца на паліцы, ён зараз зваліцца на мяне.

— Не хвалюйцеся. У ім ніякіх шкляных рэчаў няма, не паб'юцца.

ТРАПІЛА КАСА НА КАМЕНЬ

Доктару-псіхіятру шавец

прывёс адрамантаваныя боты.

— Колькі за ремонт? — пытае доктар.

— Восемдзесят рублёў.

— Восемдзесят рублёў? — узраўнаўся доктар, — за адну латку? Ды вы звар'яцелі! Вы псіхічна хворы. Вас трэба аглядзець. Хадзем са мною ў кабінет.

Шавец, збянтэжаны строгім голасам доктара, пайшоў за ім.

Доктар закончыў агляд і сказаў:

— Можна быць спакойным. Вы нармальны чалавек. Вашы мазгі ў парадку. Давайце разлічвацца. Я вам, здаецца, вінаваты восемдзесят рублёў?

— Так, так, — павесялеў шавец.

— А за агляд хворага я бяру сто рублёў, так што вы павінны даплаціць мне дваццаць.

ВАКОЛ ЛІТАРАТУРЫ І ЛІТАРАТАРАЎ

«СПІНОЗА»

Да Максіма Танка, калі ён быў рэдактарам «Полымя», аднойчы ў кабінет уварваўся разгневаны Сцяпан Майхровіч і, скардзячыся на рэцэнзента, якому быў пасланы на рэцэнзію яго артыкул, пачаў тыцкаць пальцам на нейкую заўвагу:

— Во, пачытайце, што ён піша... А гэта ж не мае словы, а Спінозы! — крычаў Сцяпан Майхровіч.

— Супакойся, — даволі ветліва рэагаваў на крык Сцяпана Майхровіча Максім Танк. — Вось калі б гэты рэцэнзент нешта напісаў на тваёй спінозе, тады б можна было і пакрычаць. А то — на лаперы!

Сцяпан Майхровіч паглядзеў на Максіма Танка — і яго злосць, гнеў дзе і падзеліся...

ЧЫТАЦІЯ ФАРМУЛЯРЫ

На адным са сходаў у Саюзе пісьменнікаў даволі рэзка крытыкаваліся раманы Уладзіміра Карпава...

Наступны прамойца, выйшаўшы на трыбуну, адрэагаваў на рэпліку так:

— На жаль, у чытацкіх фармулярах не адзначаюць, колькі чытачоў вярнула кнігі, так і не дачытаўшы іх да канца...

ЛЕПШ НЕ НАПІША...

Прымалі ў Саюз пісьменнікаў не так маладога, як бяздарнага аўтара. Здаецца, былі

выбраны ўсе аргументы «за» і «супраць». І раптам падняўся Эдуард Валасевіч.

— Таварышы! — звярнуўся ён да паважанага сходу. — Не разумею, навошта адкладваць гэтую справу надалей? Усё адно ж гэты пэст лепш ужо не напіша.

Прынялі...

НЕ ТРЭБА СМЯШЫЦЬ...

Алесь Ставер прывёс у рэдакцыю часопіса «Полымя» свой чарговы твор. Падсеўшы да загадчыка аддзела, каб, мабыць, яму спадабацца, падлесціць, пачаў гаварыць:

— Ты — вялікі, і я — вялікі, ты любіш народ, і я — люблю. І не трэба смяшыць каго б там ні было тым, што недастойна нас...

Загадчык аддзела моўчкі выслушаў Алесь Ставера, не перапыняў яго. Потым прачытаў твор і, калі Алесь Ставер прыйшоў зноў у рэдакцыю, пасадзіў яго побач з сабою і паўтарыў яму слова ў слова тое самае, што казаў некалькі дзён таму назад сам Алесь Ставер:

— Ты — вялікі, і я — вялікі, ты любіш народ, і я — люблю. І не трэба смяшыць каго б там ні было тым, што недастойна нас...

І вярнуў Алесь Ставеру яго твор.

Запісаў Барыс САЧАНКА.

Рыгор БОХАН

СКАРГА

Мятла на ўсе узроўні шле паперы: «У нас на месцы з леташняй пары Паўсюды смецце на двары. Прыміце тэрмінова меры!»

СЛУП

«Заменім слуп, — сказаў манцёр манцэру, — Падгніў, заваліцца, напэўна, скоры». Другі зірнуў на правяды: «Стрывае, Бо сувязі, глядзі, якія мае».

Пімен ПАНЧАНКА

Як чарнявы падшывалец Прыгажуню ў сад вядзе.

Жарт

Маладых паэтаў кадры Намянаюць далікатна: «Шмат вы рыфмаў настругалі, Бэз увесць паабстрыгалі, Вам пара закончыць песні І падбаць адносна пенсій».

А якая там пара — Іскры сыпаліца з пяра, Чуеш, — іскры, не пясок. Сад зялёны не пасох! Сіні верас, сіні верас, Нам дзючаты покуль вераць. А як верыць перастануць — На улк пенсійны станем. Будзем трутнямі гудзець, Будзем з зайздросцю глядзець,

Абагачальныя фабрыкі Патрэбны не толькі рудзе. Абагачальныя фарбы Патрэбны мастацкай нудзе. І новай кінакарціне З сюжэтам занадта панашаным, І худасочнай вітрыне, І нізіе, самай найноўшай. Выкладчыкам і дакладчыкам Трэ выбіць не раў З тэзісаў раскудлачаных Пустую пароду фраз. Самі сябе падправім, Каб кожны быў свецел і дуж. Тады завоюем права На узбагачэнне душ.

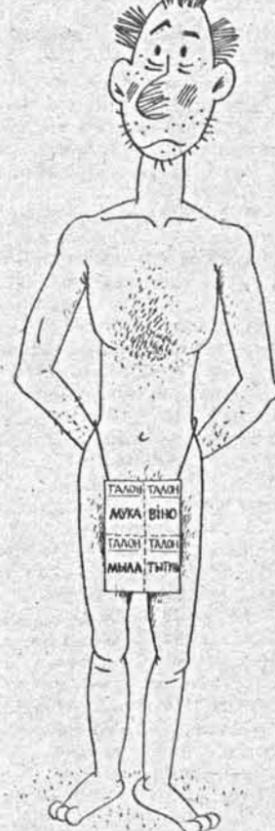
Уладзімір ПРАВАСУД

Хрысціны

На хрысціны да Цвыркуноў сабраліся амаль усе родзічы. Шчаслівая бацька і маці радасна паказалі гасцям, як яны гаварылі, найлепшы свой твор мастацтва. «Твор мастацтва» ляжаў у калясцы, смактаў сокку і ціха пасопваў носам. Потым усе селі за

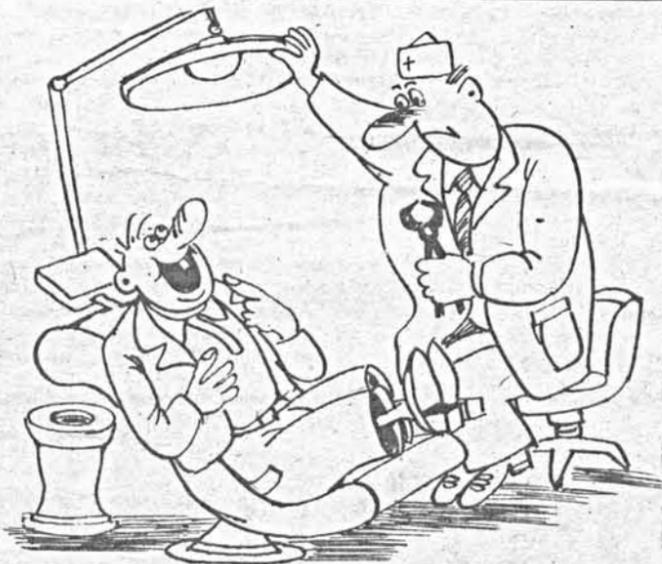
стол. Першы, як і належыць, слова ўзяў кум: — Мы тут воль параліся з палавінай і рашылі падараваць хрэсліку чаргу на мэбло, на якую самі нядаўна запісаліся. — А мы — чаргу на аўтамашыну, — горда сказаў дзед з бацькавага боку.

НОМО SOVETICUS

Малюнак П. КОЗІЧА.

— Мы — чаргу на кааператыўную кватэру, — адказала на гэта бабуля з боку маці. — Мы — чаргу на тэлевізар... — А мы — чаргу на тэлефон... — Чакайце, — паднялася цётка, што прыехала на ўрачыстасці з вёскі, — я нешта не разумею: пры чым тут усе гэтыя чэргі? — Усё правільна, — супакоілі яе. — Пакуль наш карапуз падрасце, мажліва, і чарга на ўсё гэта падыдзе.

Апошні раз я да вас зайшоў, доктар! Малюнак В. КЛЮЧНИКА.

Малюнак А. ГАРМАЗЫ.

ПРА графа Міхаіла Мураўёва, Мураўёва-вешальніка, напісана ўжо нямае. Безумоўна — гэта адна з самых змрочных і агідных фігур у нашай гісторыі. Але мне здаецца, што самай асобе крывавага графа надаецца занадта шмат увагі, пры гэтым па-за ўвагай застаецца «мураўёўшчына» як гістарычная з'ява. Пакуль што сур'ёзнага навуковага аналізу яе няма, а між тым «мураўёўшчына» — гэта палітычная і ідэалагічная дактрына, своеасаблівае філасофія, прычым філасофія дзеяння. Сама назва «мураўёўшчына» — чыста ўмоўная. Бо гэта дактрына рэалізавалася практычна задоўга да Мураўёва-вешальніка і пасля яго смерці, і, на жаль, працягвае жыць і сёння.

Мураўёў быў вельмі энергічны дзеяч і здольны адміністратар, але інтэлектуальна і духоўна ён быў абмежаваным чалавекам, кажучы сучаснай мовай, з аднамерным мысленнем. Таму нічога новага ў тэарэтычным плане ён прыдумаць проста не мог. «Мураўёўшчына» ні ў якім разе не з'яўляецца самастойнай з'явай. Гэта спараджэнне імперскай ідэалогіі расійскага самаўладства.

Таму спачатку паспрабуем сцісла акрэсліць генезіс імперскай свядомасці. Перадумовай яе ўзнікнення з'явілася канцэпцыя асобага правызначэння расійскай дзяржавы ў сусветнай гісторыі. «Масква — трэці Рым». Згодна гэтай канцэпцыі Маскоўскае княства з'яўлялася цэнтрам усяленскай царквы, нашчадкам апошняга сапраўднага хрысціянскага царства — Візантыі. Адсюль і легенда аб паходжанні рускіх цароў ад імператара Аўгуста, і аб наследванні шапкі Манаха. Такім чынам абгрунтавалася выключная місія Расіі — выратаванне хрысціянскага свету ад паганцаў і схізматыкаў. Але галоўнай лерадумовай узнікнення імперскіх стэрэатыпаў з'яўляецца, безумоўна, унутраны лад рускай дзяржавы, заснаваны на татальным падпарадкаванні чалавечай асобы ўладзе і падаўленні любой свабоды думкі. Імперскі характар палітыкі царызму выяўляўся ў надзвычайнай агрэсіўнасці. Тут, дарэчы, цяжка знайсці мяжу паміж імперскімі задачамі і нацыянальнымі, бо тое і другое ў гісторыі Расіі шчыльна звязана. Так, вырашальныя моманты для нацыі былі выцягнуты да мора, царызм не спыніўся на гэтым і працягваў ваенныя захопы, прычым захопы чужых зямель праходзілі пад сцягам абароны інтэрэсаў імперыі і рускай нацыі. Логіка такая: калі гэтыя зямлі не захопім мы, то іх захопяць яны, каб пагражаць нам. Прычым царызм шырока выкарыстоўваў для ўзмацнення сваёй улады над захопленымі тэрыторыямі прынцып рымскіх

цэзараў — «падзяляй і ўладарнічай». Але аб гэтым крышку пазней. Галоўнае заключэнне ў тым, што каланіяльная палітыка рускага царызму грунтавалася на трох узаемазвязаных прынцыпах: уніфікацыя, бюракратызацыя і русіфікацыя. Стратэгічна мэтай гэтай палітыкі — ліквідацыя асаблівасцей нацыянальнага жыцця як патэнцыйнай крыніцы супраціўлення імперскай уладзе. Але, змагаючыся за ажыццяўленне гэтай мэты, рускае самаўладства павінна было лічыцца з рэальнай палітычнай сітуацыяй і раскладам сіл на

менш неабходна падзяліць сялян і памешчыкаў. «Пальшчызны не павінна быць у гэтым краі і яна тут найякіршае зло...» — рашуча заявіў Мураўёў. Але трэба ўдакладніць, што пад «пальшчызнай» разумелася ўсё тое, што выходзіла за рамкі афіцыйнай народнасці. На сустрэчы з імператарам Аляксандрам II Мураўёў выказаў меркаванне: «што край тот ісконно рускі, што мы самі яго ополчили, и что опыт 1831 года не послужил в пользу и что теперь надо решительно подавить мятеж и уничтожить

Захаду. «Северо-Западный край имеет для нас громадное и не всеми еще понимаемое значение. Он может служить или широким открытым полем для вторжения в недра России разлагающих начал, или твердым оплотом для ограждения от них нашего отечества. Для этого нужна система административных и нравственных мер: необходимы русский состав администрации, первенствующее значение православия и русской школы. Здесь своего рода Кавказ, нравственная борьба русских начал против враждебных политических

«МУРАЎЁЎШЧЫНА» І «МУРАЎЁЎЦЫ»

міжнароднай арэне. Таму царызм нярэдка адступаў і нават рабіў шырокія жэсты, нахштат канстытуцыі для Польшчы. Але вызначальна дамінанта яго палітыкі заставалася ранейшай — знішчыць любыя нацыянальныя асаблівасці і традыцыі. І калі палітычныя варункі былі спрыяльнымі, дык на першы план выходзіла грубая сіла. Але, як вядома, гвалтаўнік заўсёды шукае маральнага апраўдання сваіх дзеянняў, таму адначасова з гвалтам разгортваецца ідэалагічная кампанія з мэтай давесці справядлівасць рэпрэсій. Вось такая палітыка і ёсць класічная «мураўёўшчына». Няшчаснае нашага народа ў тым, што найбольш актыўна і ўпарта гэта палітыка праводзілася менавіта ў Беларусі.

На тое ёсць свае прычыны. І адна з важнейшых, як мне здаецца, гэта — паланізацыя, якая зрабіла царызму большую паслугу, чым кулі карнікаў. Менавіта паланізацыя раскалола наш народ і дазволіла «мураўёўцам» дзейнічаць пад маскай «благодетелей» беларускага народа. Папярчыцель Віленскай вучэбнай акругі князь Шырынскі-Шахматаў піша: «Здесь следует воскресить древнюю коренную русскую народность, подавленную долготлетним гнетом пришлого польского населения. В здешнем крае следует ослабить и устранить влияние польской национальности, стремящейся заглушить в народе родные ему русские начала». «Мураўёўцаў» не цікавіла гістарычная праўда, але яны ўмела выкарыстоўвалі сацыяльны і рэлігійны супрацьпаставі паміж апалячанай шляхтай і сялянствам. Паплярчыцель Віленскай вучэбнай акругі А. Масолаў адзначае ў сваіх запісках: «Наколькі важна было ў той час захаваць добрыя адносіны паміж рознымі саслоўямі дзяржавы, так наадварот, зараз у Паўночна-Заходнім краі — не

крамолу и восстановить русскую народность и православие». Заставаліся, праўда, такая дробязь, як багацейшая нацыянальная гісторыя, культура і мова. Але хіба гэта перашкода для «мураўёўцаў»? Гісторыю можна перайначыць, а нацыянальную культуру і мову проста знішчыць. Тым болей, што беларускай мовы няма, а ёсць нейкае «белорусское наречие». Ідэальныя ўмовы для дзейнасці «мураўёўцаў» узніклі пасля падаўлення нацыянальна-вызваленчага паўстання 1863 года.

Некаторыя гісторыкі выказваюць думку, што гэта паўстанне было справавана рэакцыйнымі сіламі рускага гвардыі, каб нанесці удар не толькі па нацыянальна-вызваленчым руху ў заходніх правінцыях імперыі, але і затрымаць ход прагрэсіўных рэформ у самой Расіі. У падтрымку такога меркавання служыць наступнае выказванне Мураўёва: «Русскому правительству следовало бы соорудить в Вильно памятник с надписью «польскому мятежу благодарная Россия». Важнейшим, труднейшим и первостепенным делом в Северо-Западном крае является не укрощение мною польского, в сущности бессильного мятежа, но восстановление в древнем исконно русском крае его коренных основ, исторических русских начал и бесспорного, преобладающего первенства над пришлым элементом». Такім чынам, пасля падаўлення паўстання 1863 года пачалася татальная русіфікацыя беларускага народа, якая праводзілася пад сцягам вызвалення беларусаў ад польскага прыгнёту. Але сапраўдныя мэты гэтай палітыкі старанна маскіраваліся.

Прычым царызм марыў не толькі поўнацю русіфікаваць Беларусь, але і пераўтварыць яе ў бастыён супраць дэмакратычных і ліберальных ідэй з

и религиозных обществ...» — гэта бліжэйшы паплярчыцель Віленскай вучэбнай акругі І. Карнілаў. Ён жа потым напісаў рэакцыйнаму гісторыку Каяловічу: «Мы окружены протестантским и латинским миром. Здесь мы непосредственно сталкиваемся с чуждыми и враждебными цивилизациями. Мы выгнали польскую, надо же ее чем-нибудь заменить. Неужели Северо-Западный край, соприкасающийся с западными народами, может долгое время довольствоваться одною лишь сельскою грамотою? Для противодействия нравственному напору вторгающихся с запада идей и учений необходимо нравственная и умственная зрелость. Русская сильная цивилизация должна сломить польскую и остановить нашествие западных учений». Такім чынам, Мураўёў і яго хейра імкнуліся ператварыць Беларусь ва ўзорна-паліцэзны куток расійскай імперыі, які, апрача таго, будзе стрымліваць наплыў «варожых» ідэй. Для паспяховага выканання гэтага плана Мураўёў выклікаў з унутраных губерній Расіі тысячы добраахвотнікаў «русского дела», прывабіўшы іх высокім грашовым забеспячэннем.

Беларусь была аблытана густой сеткай бюракратычных устаноў, у якіх панавалі выхадцы з Расіі, якія не ведалі ні мясцовай мовы, ні мясцовых звычаяў і якія з пагардай адносіліся да мясцовых жыхароў. Калі ў самой Расіі ў той час былі ўтвораны земскія ўстановы, то беларускім сялянам было адмоўлена нават у такой абмежаванай форме самкіравання. Яны былі цалкам аддадзены ва ўладу чужака-бюракрата. Але галоўная барацьба ішла на ідэалагічным фронце, дзе «мураўёўцы» імкнуліся захапіць два плацдармы — рэлігію і асвету. Пра рэлігійную палітыку ца-

НА СКРЫЖАВАННІ ДУМАК

З'ЯУЛЕННЕ гэтых нататак у час дыскусіі вакол адраджэння Беларускай грэка-каталіцкай (Уніяцкай) царквы — не спроба прывесці доказы на карысць альбо супраць уніі, бо пры сапраўднай свабодзе сумлення пытанне — быць ці не быць грэка-каталіцкай царкве на Беларусі — вырашаецца выключна наяўнасцю вернікаў дадзенае канфесіі. Спрэчкі павінны быць іншымі: якая грэка-каталіцкая царква аднаўляецца на Беларусі, з якім абрадам.

Вядома, што пасля гвалтоўнага скасавання уніі ў 1839 годзе на тэрыторыі Расійскай імперыі яе беларуская абрадаваць не ўжывалася амаль сто гадоў, а уніяцкае адраджэнне на Беларусі, распачатае ў 20-ых гг. нашага стагоддзя, было гвалтоўна спынена ў 1940-х гадах. Таму, калі ў 1990 годзе пачаліся спробы аднаўлення Беларускай уніяцкай традыцыі, яны выліліся ў фарму рэлігійна-асветніцкага гуртка пры БТМ імя Ф. Скарыны. Гэта давала магчымасць аб'яднацца ўсім прыхільнікам ідэй, незалежна ад палітычных поглядаў ды веравызнання (бо можна добра ставіцца да адраджэння уніі, застаючыся вернікам іншае канфесіі альбо атэістам), і дэтальна вывучыць беларускую уніяцкую традыцыю, падрыхтаваць аднаўленне менавіта Беларускага грэка-каталіцкага абраду. Але ўжо да восені свецкая дзейнасць гуртка практычна спынілася, а ў кастрычніку рух прыняў фарму рэлігійных абшчынаў, якія афіцыйна далучыліся да Кіева-Галіцкай мітраполіі ў якасці яе дэканата на чале з а. Пётрам Кузьмічовым. Зразумела, што такое рашэнне спрыяла хуткай пабудове царкоўнае структуры.

Але ў грэка-каталіцтва існуюць дзве плыні: усходняя і заходняя. Яны выкарыстоўваюць розныя календары (юльянскі і грэгарыянскі), адрозніваюцца ўбраннем храмаў, элементамі абрадава-сці, тэрміналогіяй (літургія — імша,

Шукаць свой шлях

царква — касцёл, епіскап — біскуп, манастыр — кляштар і г. д.), наяўнасцю арگانаў і лаў для вернікаў, нават некаторымі дагматычнымі пасылкамі. Беларуская і ўкраінская грэка-каталіцкія царквы належыць розным плыням — беларуская заходняй, а ўкраінская ўсходняй, што абумоўліваецца гісторыяй народаў, іхнімі хрысціянскімі сувязямі. Таму кананічныя стасункі з Украінскай Кіева-Галіцкай уніяцкай мітраполіяй ставяць пад пытанне адраджэнне менавіта беларускага грэка-каталіцкага абраду.

Звернемся да гісторыі. Ужо ў сярэдзіне першага тысячагоддзя н.э. насельніцтва Беларусі мела трывалыя сувязі з Заходняй Еўропай і праз гэта з хрысціянскай царквой заходняга абраду — каталіцтвам. Існуе нават тэорыя, пацверджаная шэрагам першарыніц, аб даўладзімірскім хросце часткі этнаграфічнай Беларусі лацінскімі місіянерамі яшчэ ў VIII—IX стст. Такія сувязі пашырыліся ў ўмацаваліся са стварэннем Вялікага княства Літоўскага, а найбольш пасля Крэўскай уніі з Польшчай, калі рыма-каталіцызм афіцыйна прышоў на землі княства. Узяемшыя пранёны Канстанцінопаля і Рыма 1054 г. як бы не мелі сілы на тэрыторыі ВКЛ. Так у праваслаўнае Віленскае Кушнірскае брацтва (упершыню згадваецца ў XV ст.) прымаўліся не толькі простыя вернікі — рыма-каталікі, а і ксяндзы; было традыцыйным адраўляць моладзь па веды ў каталіцкія навуцальныя ўстановы Кракава, Прагі, Рыма, атрымала там адукацыю і вялікая колькасць вышэйшых іерархаў праваслаўнае царквы ВКЛ. Ідэя царкоўнай уніі ўжо з часоў Вітаўта ўспрымалася большай часткай насельніцтва Беларусі як зусім нармальна і натуральна. Менавіта таму Фларэнційская царкоўная унія 1439 г. была прынята, і шэраг мі-

трапалітаў ВКЛ бралі бласлаўленне на мітраполію ў Папы Рымскага. Але ў 80-ых гадах XV ст. праваслаўныя ВКЛ вярнуліся пад юрысдыкцыю Канстанцінопаля іх праваслаўных патрыярхаў. На працягу амаль стагоддзя розныя мітрапаліты спрабавалі адрадыць унію, ды палітычным падзеям перашкодзілі іхнімі намаганнямі. Тым не менш уніяцкая традыцыя жыла і садзейнічала збліжэнню каталіцызму з праваслаўем на Беларусі. Такое збліжэнне стала адным з фактараў, які актыўна паўплываў на фармаванне да канца XV ст. заходне-праваслаўнай царквы. Яна настолькі моцна адрознівалася ад маскоўскага праваслаўя, што тамашні мітрапаліты лічылі яе «літоўскай схізмай». Так, заходне-праваслаўная царква дапускала абліванне замест пагужэння пры хросце; імёны нованароджаным даваліся па жаданні бацькоў, а не строга па святцах; ужывалася народная мова ў літургіі і пераклад на яе бібліі; у царкве дапускалася скульптура ды шмат іншых адрозненняў, дзе яскрава былі заходні ўплыў. Дарэчы, Папа Рымскі не вызнаваўся намеснікам на катэдры св. Пятра, але першым сярод епіскапаў.

Унія 1596 г. была вялікім якасным крокам у гісторыі Беларускай заходне-праваслаўнай царквы, пасля якой па пачаўся сінтэз лепшых традыцый рымскага і візантыйскага хрысціянства абраду, у выніку якой нарадзілася Беларуска-рэка-каталіцкая царква. Разам з ёй на тэрыторыі княства існавалі царквы заходне-праваслаўнага, рымскага, пратэстанцкага абраду, але ўжо да сярэдзіны XVII ст. уніяцтва стала нацыянальным веравызнаннем беларускага народа, найбуйнейшай хрысціянскай канфесіяй на Беларусі.

Далучанасць Беларускай уніяцкай царквы да заходняй плыні грэка-каталіцызму абумоўлівалася не толькі традыцыйнымі сувязямі з рымскаю царквой, але і палітычнымі абставінамі. З XV ст. ВКЛ вяло бесперапынныя войны з Маскоўскім Вялі-

кім княствам, якія закраналі тэрыторыю Беларусі. Масква для шматлікіх пакаленняў беларусаў зрабілася спрадвечным ворагам, вынікам чаго было адмаўленне ўсяго рускага, у тым ліку і Маскоўскага праваслаўя. Вернікі заходне-праваслаўнай царквы яшчэ ў XV—XVI стст. імкнуліся, каб іх абрад, увогуле царква як мага больш адрознівацца ад Маскоўскай праваслаўнай царквы. Уніяцкі перанялі гэтую традыцыю, паставіўшы ў царкве лавы і арган, а ў 1720 годзе прыняўшы каталіцкую дагматыку. Дарэчы, апошні масавы пераход беларусаў ВКЛ ва уніяцтва адбыўся ў 1684 годзе, калі праваслаўных Рэчы Паспалітай Канстанцінопаля перадаў пад юрысдыкцыю Маскоўскага патрыярха.

Пасля падзелу Рэчы Паспалітай і далучэння Беларусі да Расійскай імперыі пачаўся дзяржаўны наступ на унію як захавальніцу нацыянальнага духу і асноўную перашкоду русіфікацыі краю. Задумшышы паўстанні 1784 і 1830—1831 гадоў, якія актыўна падтрымалі уніяцкі, рускі царызм узяў курс на ліквідацыю уніяцтва. На перыяд з 1832 па 1839 год прыпадае масавы пераход найбольш свядомых і адданых грэка-каталікаў у рыма-каталіцкі абрад. Але пасля гвалтоўнага скасавання уніі ў 1839 годзе пераход быў забаронены, а ўсе уніяцкі перапісаны на праваслаўных. Менавіта перапісаны, таму што сапраўднымі вернікамі РПЦ яны не былі. Так, пасля царскага ўказа «Об укреплении начал веротерпимости» ад 17 красавіка 1905 года больш як 230 тысяч былых грэка-каталікаў ды іхніх нашчадкаў пачынулі РПЦ і перайшлі ва ўлонне адзінавернае ім рыма-каталіцкае царквы (гл. «Каталіцызм у Беларусі». Мн., 1987, с. 37). Гэтыя пераходы ішчы раз пацвярджаюць, што рыма-каталікі і грэка-каталікі на Беларусі былі вельмі блізімі як духоўна, так і абрадава.

На пачатку 20-ых гадоў нашага стагоддзя адбылася першая спроба адрадыць

рызму напіс,
усё скасаван
большасці бе
раўёў унёс в
выдаткаваўш
даванне прг
лячэнне п
нечакана
мове свята;
слова Бож
назначна —
насельніцтва
ведзілі.

Каталіцкае
Свяцейшы Сін
ліць яму весці
скай мове. О
патрабаваў і
пытанні арх
руйскага Мі
што Галубові
таром і раш
уніі. Мурзўё
саду мік
Галубовіч
той рапте
таў і барац
гэты іуда і
водзіць неп
ларускай мов
входзяць губер
ская і Гро
Минская,
поднаре
смежны
простонар
русскому. В
Речицкаго у
ворят полум
ском — поле
российским
бернии в
ском, Пружы
по-малоросси
над Немано
ском и Белос
ма ты, гов
аком ра
рому даць преи
да на оный пр
сделать и пе
малороссийски
языка и наобор
обработан, на
зиль отвлечен
его весьма не
ставить яна по
наречия, когда
вительства дол
чисто русского
способствуют
ковные и город
перь простой
шо понимает ру
в белорусский
крепостного сос
польских слов и
вал противу печ
чителем кн. Ц

Беларускі грэка-
ры і Заходняй
Слава Альбярці
ларускі уніяцкі
тар айцоў Марыя
Асноўныя надзеі
уніяцтва ўсклада
ліноў, нашчадна
нінаў, не пакадаў
у 1839 г., а такса
слаўе пасля 1905 г.
беспаспяхова. Так
шасць падзвіжнік
стагоддзі паходзіл
ка, а з 5 тысяч
1943 г. больш
ля рыма-каталі
ўжывалася каталі
кляштар; не епіск
гія, а імша — ш
рысай заходняй п
ве.

Адной з самых
дзяння беларуска
наўленне абрадава
ражытных служэб
ны ўнікальны па
абрад. Захаваўш
тып набажэнства,
слі ў яго шэраг ч
ментаў, частков
XVII — пачатку
выгада адрозніва
га, што было
пры актыўных
ных уладаў П
беларусаў з да
значна адрозніваў
праваслаўнага, ш
нінаў, павінна бы
Беларусь ад русі
ла РПЦ.

Палітычны ўд
дзейнасць грэка-
Беларусі. З 1944
хадзе ў асяродку
але на сённяшні
ні некалькі свят
захаваліся абрад
сніх і дружскіх у
згадкі аб іх.

Такім чынам,
кі абрад заўсёды
зліцца заходніх
традыцый, пры
кія) элементы ад
ную ролю.

Зусім іншая г
ка-каталіцкай цар

міру

ўніцтва

са-беларус-
(Ашмянны
ініцыяты-
фонду
элася су-
стаўнікамі
абласнога
Беларуска-
льтуры. Мэ-
я было па-
льтурных су-
іж Літвой і

чага боку дэ-
началі ў вядо-
ктар-растаў-
наўснас, з
— Н. Тру-
эснік стар-
чня Гродзен-
га аддзялен-
туры.

літоўска-
удзел
е куль-
Раскіпа»,
боку —
журналі-
«Гарадні-
ска-культур-
за «Паход-

чы дамовілі-
у і замаца-
ых сувя-
аустрача
а ў Гро-

не адбыло-
вандраван-
скі замак.
ІН САВІЦКІ.

іяць

іётцы

нежня 1982
ынскай ся-
е Шчучын-
а адкрыты
тай зямлячкі
ізы Па
абраны э
расказваць
і дзейнасці
эвалюцыянер-

ія папаў-
лымі матэрыя-
г увагі рабоце
ля яго кіраў-
ўніца рускай
літаратуры Га-
мілаўна Пу-
шына савета
Каніца (ён
сннік школы)
насць быў
і пуцёўнай ва
піянерскі ла-
н». Падтрымлі-
ольнікі цесным
з Літаратур-
ем Я. Купалы
У іх з'явілася
аводаць бальні-
ва-Вілейцы, дзе
Цётка.

музея былі
кі Валянціна
Ільясей Карпюк.
мясцовыя жы-
чны раз пасля
ія музея не за-
пакласці кветкі
та Цётцы.
І. ХАДАРЭНКА
нскі раён.

Ушачах—

ВЯТА

ідыцыі прайшло
ларускага маста-
Ушачах. Адкрыў
шы сакратар
партыі І. Бару-

тныя цёпла су-
Р. Барадуліна,
яровіча, якія га-
б нацыянальным
нні, чыталі свае
іа свяце высту-
сама былы на-
К. Швядко, які
творчыя сілы ў
атыры, сябра лі-
ага аб'яднан-
рабіннай газете
чэўскі, настаўні-
шынскай няпоў-
лы І. Казачонак,
а Цэнтральнай
бібліятэкі імя
Таран.

ся вялікі на-
стацкай сама-
і, працавала вы-
гораў народных
АРАТЫНСКАЯ.

ГІЛЬ.

А, Анатоль
Андрэй
рэдактара,
ІЛАМЕДАУ,
СКИ, Алясь
ЛУЧАНОК,
ПАШКЕВІЧ,
А, Рычард
МАШОНАК,

РОВІЧ.

7 8 9 10 11 12
7 8 9 10 11 12